

AVRUPA İMAR VE KALKINMA BANKASI BELGESİDİR

TÜRKİYE STRATEJİSİ

17 Nisan 2012 tarihli toplantısında Yönetim Kurulu tarafından onaylanan
şekliyle

Belgenin orijinal metninin çevirileri, EBRD tarafından sadece okuyucuya kolaylık sağlaması amacıyla sağlanmaktadır. EBRD çevirinin aslına uygunluğunu sağlamak için makul özeni göstermiş olmakla birlikte, EBRD çevirinin doğruluğunu garanti ya da teyit etmemektedir. Bu ve benzer çevirilere güvenmek okuyucunun kendi sorumluluğu altındadır. Sebebi ne olursa olsun, çeviri içeriğindeki herhangi bir yanlışlık, hata, atlama, eksiklik, kusur ve/veya değişiklikten ya da bunlardan kaynaklanan herhangi bir zarardan, EBRD, EBRD çalışanları ya da temsilcileri hiçbir şekilde okuyucuya ya da herhangi bir kişiye karşı sorumlu tutulamaz. İngilizce metin ile çeviri metin arasında herhangi bir uyumsuzluk ya da çelişki olması durumunda, İngilizce metin geçerli olacaktır.

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ	1
1. BANKANIN PORTFÖYÜ	4
1.1. Bankanın Bugüne Dek Yaptığı Faaliyetlere Genel Bakış.....	4
1.2. Daha önceki ülke stratejisinin uygulanması	5
1.3. Banka portföyünün geçiş etkisi.....	8
2. OPERASYONEL ORTAM	10
2.1. Siyasi bağlam	10
2.2. Makroekonomik bağlam	11
2.3. Yapısal reform bağlamı.....	12
2.4. İş Ortamı	13
2.5. Sosyal Bağlam	14
2.6. Yasal bağlam.....	14
2.7. Enerji verimliliği ve iklim değişikliği bağlamı	15
3. STRATEJİK YÖNELİMLER	15
3.1. Geçiş zorlukları	15
3.2. Strateji dönemi için bankanın öncelikleri	16
3.3. Sektörel zorluklar ve Bankanın operasyonel yanıtı	17
3.4. Banka Tarafından Önerilen Faaliyetlerin Çevresel ve Sosyal Etkileri	22
4. SERMAYEYE ERİŞİM: KAMU VE ÖZEL FİNANSMAN KAYNAKLARI 24	
4.1. Sermayeye erişim.....	24
4.2. MDB finansmanı ve diğer uluslararası mali kurumlarla ve çok taraflı donörlerle işbirliği.....	25
EK 1 – SİYASİ DEĞERLENDİRME	28
EK 2 – GEÇİŞ ZORLUKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	32
EK 3 – YASAL GEÇİŞ	41
EK 4 – KÜÇÜK İŞLETME DESTEĞİ (SBS) FAALİYETİ	44
EK 5: TC TAAHHÜTLERİ	47
EK 6 – SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER	48
EK 7 – TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	49

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye, Bankanın Kuruluş Anlaşmasının 1. Maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak çok partili demokrasi, çoğulculuk ve pazar ekonomisi ilkelerine bağlıdır ve bazı zorluklar hala devam ediyor olsa da bu ilkeleri uygulamaktadır.

Türkiye kurumsal kontrol ve dengeleri arttırarak, sivil-askeri ilişkileri demokratik ilkeler doğrultusuna getirerek ve Kürt topluluğu da dâhil olmak üzere ülkede yaşayan azınlıklarla diyalog başlatarak iç siyasi reformlar açısından önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu adımlar, AB müzakerelerinde Türkiye'yi siyasi katılım kriterlerini karşılamaya daha da yakınlaştırmıştır. Daha fazla reform gerektiren alanlarsa ifade özgürlüğü, kadın hakları ve dini özgürlükleri içermektedir.

Türkiye'de 2009 yılında faaliyete geçmesinden bu yana Banka, kümülâtif yatırım değeri 1,6 milyon Euro'ya yakın olan toplam 55 proje imzalamıştır. Bu yatırımların toplam proje değeri 5 milyar Euro'nun biraz altında olmuştur. Bu projelerin hemen hepsi özel sektör projesi olmuş, mali krizde finansmana erişim konusunda zorluk çeken ve Bankanın stratejileriyle ve başlıca güçlü yönleriyle uyum sağlayan mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere odaklanmıştır.

Türkiye'nin ekonomisi son yıllarda sağlam bir büyüme göstermiş, bankaları ise güçlü bilançolarının da ortaya koyduğu gibi küresel mali çalkantıdan yara almadan çıkmıştır. Daha önce gerçekleştirilen mali sektör reformları, bankacılık sisteminde bugün görülen istikrarın temellerini atmıştır. Ekonomik büyüme 2010'da yüzde 9,2 olmuş, 2011'de ise aşırı ısınma işaretlerinin belirmeye başlamasıyla birlikte yavaşlayarak %8,5'e inmiştir. 2012'de büyüme önemli ölçüde -%2,5 civarına-yavaşlayabilir. Dış borçlanma ve kriz sonrası kısa dönemli mevduat geri dönüşleriyle finanse edilen özel sektör kredisi, yıllık yüzde 43 gibi yüksek bir düzeyden 2011 sonunda yıllık %33'e düşmüştür.

Yıl boyunca, ithalattaki büyüme ihracattaki büyümenin üstünde olmuş, ancak yurtiçi talepteki hızlı artış ve artan enerji fiyatları nedeniyle 2011'in ilk yarısında 2,5'lik bir çarpandan yılsonunda yüzde 1,7'ye düşmüştür. Bunun sonucunda cari hesap açığı 2011'de GSYİH'nin yüzde 10'una kadar çıkmıştır. Bu açık, artan doğrudan yabancı yatırımlarla (DYY) ve görece kısa vadeli kamu ve özel sektör borçlanmalarıyla finanse edilmektedir.

Olabilecek yeni bir küresel mali krize karşı belirli korunmasızlıklar devam etse de, Türkiye'nin gelecek için orta vadeli ekonomik büyüme ve reform olasılıkları iyidir. Kısa süre önce enerji sektöründe -özellikle özel sektörünün katılımını, enerji tasarrufunu ve yenilenebilir enerji kaynaklarını desteklemek için- ve rekabet hukuku, işgücü piyasasının verimliliği, iş ortamının iyileştirilmesi ve bölgesel ticaretin arttırılması alanlarında yapılan reformlar, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma olasılıklarını güçlendirmektedir.

Son zamanlarda reformlarda görülen ilerlemeler ve büyüme güçlü seyretmiş olsa da, hala yapılması gereken önemli yapısal reformlar ve bunlarla ilişkili geçiş süreci eksiklikleri devam etmektedir. EBRD finansmanı ve yardımı ile ele alınabilecek kilit zorluklar aşağıdakileri içermektedir:

- **Enerji sektörlerinde özel sektör katılımının, sürdürülebilirliğin ve verimliliğin artırılması:** Türkiye ekonomisi bir bütün olarak hâlihazırda OECD ortalamasından daha verimli olsa da, mevcut sistem hızla büyüyen bir ekonominin getirdiği talep baskılarını karşılama zorluk çekmektedir.
- **Az gelişmiş bölgelerde orta ölçekli şirketlerin gelişiminin desteklenmesi:** Ticari merkezlerdeki daha büyük şirketler bir dizi finansman olanağına erişebiliyorken, orta büyüklükteki işletmeler, özellikle de taşradakiler, hala uzun vadeli mali ürünlere erişime sahip değildir ve daha zayıf iş standartlarına ve kurumsal standartlara sahiptirler.
- **Bölgesel ve kırsal altyapı sektörlerinin güçlendirilmesi:** Özellikle az gelişmiş bölgelerdekiler olmak üzere, belediyeler çok küçük bir borçlanma kapasitesine sahiptir ve birçok belediye hizmetinde operasyonel yönetim ve hizmet sunumu verimsizdir. Şeffaf Kamu Özel Ortaklığı (PPP) projelerinin uygulanması, altyapı sektörüne daha fazla özel sektör yatırımı çekilmesine yardımcı olacaktır.
- **Yerel para birimindeki sermaye piyasaları ve mali aracılığın derinleştirilmesine destek olunması:** Kısa vadelerde hayli iyi işleyen mali piyasalara rağmen, yeterli finansman alamayan sektörler ve kullanım alanlarına uzun vadeli finansman sağlamada etkili aracılık eksikliği vardır.

Stratejik yönler

Mali ve ekonomik ortam, ülkenin kalan reform zorlukları ve Bankanın Türkiye'deki faaliyetlerinin henüz erken aşamalarda olduğu göz önüne alındığında, operasyonel öncelikler mevcut stratejiyle tutarlılığı koruyacaktır. Bankanın faaliyetleri geçiş dönemi boşluklarının önemli düzeyde olduğu alanlara ve Bankanın finans ve uzmanlığının ticari olan ve olmayan finansman kaynaklarınca sağlanan finansman ve uzmanlığa katkıda bulunacağı noktalara odaklanmaya devam edecektir. Bankanın faaliyetleri aşağıdaki alanlara yoğunlaşacaktır:

- **Sürdürülebilir enerjinin geliştirilmesi.** Banka, yenilenebilir enerji ve verimli enerji üretimi alanlarında özel sektör yatırımcılarına yaptığı yatırımlar ve politika diyalogu yoluyla, tüm ekonomik sektörler genelinde enerji verimliliği araçlarının geliştirilmesi için uygun pazar koşullarının desteklenmesi de dâhil olmak üzere enerji sektöründe sürekli reformları destekleyecektir.
- **MKOBİ'lerin gelişiminin desteklenmesi.** Banka, özellikle daha az gelişmiş bölgelerde Küçük İşletmeleri Destekleme (SBS) programları aracılığıyla işletme yönetimlerine uygun destekle birlikte sağlayacağı aracılı finansman yoluyla, tarım işletmeciliği alanında faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere MKOBİ'ler için, risk sermayesi ve uzun vadeli finansman olanaklarının emre amadeliğini arttırmaya devam edecektir.
- **Türk sanayisinin rekabetçiliğinin artırılması.** Banka; tarım işletmeciliği, enerji verimliliği yatırımları, inovasyon ve yüksek katma değerli endüstriler, sektörel değer zincirleri ve metropol alanlarının dışında faaliyet gösteren şirketlerin desteklenmesine özellikle odaklanacak şekilde çok çeşitli endüstriyel sektörde ve hizmet sektöründe yerli ve yabancı yatırımcılara doğrudan kredi verme veya bunlarla yatırım faaliyetlerine girme yoluyla işletme sektörünün büyümesini ve gelişmesini desteklemeye çabalayacaktır.
- **Belediye altyapılarına yatırıma yönelik pazar yaklaşımlarının yaygınlaştırılması.** Banka, Türkiye sınırları içindeki bölgelerde işletmelere ve

- **Özelleştirmenin desteklenmesi.** Banka; PPP projelerinin finansmanına aktif katılım yoluyla da dâhil olmak üzere işletme, finans ve altyapı sektörlerinde Türkiye hükümetinin özelleştirme programını destekleyecektir.

Türkiye hâlihazırda FATF (Finansal Eylem Görev Gücü) tarafından hazırlanan “*Public Statement*” (Kamu Duyurusu) başlıklı Belgede kara para aklamayla mücadele (AML) ve terör finansmanı ile mücadele (CFT) alanlarında stratejik eksiklikleri olan bir ülke olarak sıralanmaktadır. Türkiye son zamanlarda AML/CFT rejiminin iyileştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Belirlenen eksiklikleri ele almak için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, Banka FATF’ın bu eksikliklerle ilişkili riskleri göz önüne alma yönündeki tavsiyelerine uyacak ve Türkiye merkezli sponsorları içeren tüm projelerde daha itinalı değerlendirme süreçleri uygulayacaktır. Yönetim Kurulu bu konuyu FATF tarafında olabilecek gelişmeler doğrultusunda yeniden değerlendirmeye alacaktır.

Tüm faaliyetlerinde ve daha da önemlisi otoritelerle olan politika diyaloglarında Banka, projelerinden maksimum etkiyi elde etmek için diğer uluslararası mali kurumlarla ve iki taraflı donörlerle yakın koordinasyon içinde çalışacaktır. Ülkenin kalan geçiş dönemi zorluklarının ele alınmasında bu Ülke Stratejisinin ne derece etkili olacağı, Türkiye Hükümetinin pazar reformlarını uygulama ve iş ortamını daha da güçlendirme konusunda bağlılık ve taahhüdünü sürdürmesine bağlı olacaktır.

1. BANKANIN PORTFÖYÜ

1.1. Bankanın Bugüne Dek Yaptığı Faaliyetlere Genel Bakış

2012 Şubat sonu itibariyle Banka, 2009'da faaliyetlerine başladığı günden beri kümülâtif yatırım değeri 1,6 milyar Euro'ya yaklaşan toplam 55 proje imzalamıştır. Bu yatırımların toplam proje değeri 5 milyar Euro'nun hemen altında olmuştur. Faaliyetlerin başlamasından bu yana imzalanan kümülâtif projelerin yüzde 55'i mali kurumlarla yapılan projelerdir. Şirket sektörü ve altyapı operasyonları yüzde 16'şar, enerji sektörü ise yüzde 13 olmuştur.

Bankanın faaliyetlerinin hızı, yıllık iş hacmindeki kademeli artışı da yansıtmıştır; 2009'da 150 milyon (5 operasyon) Euro olan iş hacmi 2011'de 890 milyona (26 operasyon) çıkmıştır ve 2012'de bu rakamın 1 milyar Euro (30+ operasyon) olması beklenmektedir. Mali kurumlarla yapılan işlerin görece yüksek oranı, özellikle başlangıç döneminde benimsenen ve küçük ve orta büyüklükteki sürdürülebilir enerji projelerine kredi vermek için ve daha zorlu bölgelerdeki mikro ve küçük işletmelere (MKİ) erişmek için ortak bankaların güçlü dağıtım kapasitesinden faydalanma yaklaşımını yansıtmaktadır.

Türkiye'de özerk olmayan operasyonlara yoğunlaşma yönündeki bir stratejik yaklaşımın yansımaları olarak, özel-kamu oranı yüzde 95 olup, kalanı da devlet garantisi olmayan belediye kredilerinden oluşmaktadır. Kredi ödeme performansı beklentileri aşmış, işletme aktifleri 2012 Şubat sonu itibariyle 1,4 milyar Euro olmuştur.

Tablo 1: 29 Şubat 2012 itibariyle Türkiye'de Portföy Gelişimi

SEKTÖR	NET KÜMÜLÂTİF İŞ HACMİ				MEVCUT PORTFÖY STOKU				
	Proje sayısı	EBRD İmzalı	Toplam Proje Maliyeti	EBRD toplam %'si	Proje sayısı	Portföy %'si	İşletme Aktifleri	İşletme Aktifleri %'si	
Enerji	4	203	804	%13	4	195	%12	167	%12
Doğal Kaynaklar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Güç ve Enerji	4	203	804	%13	4	195	%12	167	%12
Mali Kurumlar	25	865	1.960	%55	25	862	%55	807	%59
Banka Özsermayesi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Banka Borç Verme	8	369	629	%23	8	369	%24	369	%27
Küçük İşletme	7	247	903	%16	7	247	%16	231	%17
Sigorta, Fin. Hizmetler	10	249	428	%16	10	246	%15	206	%15
ICA	18	256	1.195	%16	18	256	%16	178	%13
Tarım İşletmeciliği	6	88	463	%5	6	88	%5	68	%5
Özsermaye Fonları	9	64	219	%4	9	64	%4	5	%0
İmalat ve Hizmetler	3	104	512	%7	3	104	%7	104	%8
Gayrimenkul ve Turizm	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Telekom, Bilişim, Medya	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Altyapı	8	250	985	%16	8	247	%16	216	%16
MEİ	6	213	902	%14	6	212	%14	195	%14
Ulaşım	2	37	83	%2	2	36	%2	21	%2
TOPLAM	55	1.574	4.944	%100	55	1.561	%100	1.367	%100

Tablo 2: Türkiye’de Portföy Gelişimi, 2009-2011

Milyon Euro olarak Miktar	2009	2010	2011	Şub. 2012	2012 Şubat Sonu itibariyle gelişim
Net Kümülatif İş Hacmi	150	647	1.535	1.574	+1.424 milyon €
Mevcut Portföy Stoku	150	644	1.525	1.561	+1.411 milyon €
Operasyon Sayısı	5	27	53	55	+ 50 operasyon
İşletme Aktifleri	109	496	1.284	1.367	+1.258 milyon €
Çekilmeyen %	%27	%23	%16	%12	
					<i>(kümülatif 2009-Şubat 2012)</i>
Yıllık İş Hacmi	150	494	890	54	(yılsonunda tahmini 1 milyar € = +850 milyon €)
Operasyon Sayısı	5	22	26	4	(yılsonunda tahm. 30 proje = +57 proje)
Brüt Kredi Ödemeleri	109	387	799	100	+981 milyon €
Yıllık İptaller	0	0	0	0	iptal yok
Aktif Boru Hattındaki Stok	1.062	1.071	2.129	2.104	
Özel Sektör Payı (Portföy %)	%100	%100	%95	%95	
Devlet dışı (Portföy %)	%100	%100	%100	%100	

1.2. Daha önceki ülke stratejisinin uygulanması

Daha önceki Türkiye Stratejisi, Kurul tarafından Temmuz 2009’da kabul edilmiştir. Strateji, 2008-2009 küresel mali krizinin ortasında, Türkiye’nin dış talepteki büyük düşüş ve azalan iş talep nedeniyle bir ekonomik durgunluk dönemine doğru gittiği bir zamanda hazırlanmıştı. Küresel kredi darlığı, büyük dış finansman ihtiyaçlarıyla birlikte, Türk bankaları ve şirketleri için dış finansman kaynaklarına erişim ve bu kaynakların maliyeti konusunda gözle görülür bir etki yaratıyordu. Böyle bir iklimde, Ülke Stratejisi aşağıdaki önceliklere vurgu yapmıştır:

- Özellikle az gelişmiş bölgelerde yönetime uygun desteğin sağlanmasıyla birlikte, mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (MKOBİ) sektörü için emre amade olan risk sermayesi ve uzun vadeli finansmanın artırılması.
- İlk başta açıkça tarım işletmeciliğine odaklanacak şekilde işletmeler sektörüne yatırımın desteklenmesi. Gıda zinciri boyunca (temel tarım, depolama ve lojistik, markalı ürünlerin işlenmesi ve perakende satış) yatırımların desteklenmesine öncelik verilmesi ve böylece bağlantıların ve standartların güçlendirilmesi ve Avrupa kalite standartlarına uygun gıda arzının canlandırılması.
- Reformun desteklenmesi ve devlet temelli olmayan bir esasta Türkiye’nin bölgelerindeki nüfusa ve işletmelere hayati hizmetlerin güvenli ve verimli bir şekilde sunulmasının desteklenmesi.
- Yaptığı yatırımlar yoluyla ekonomik sektörler genelinde ve yenilenebilir enerji sektöründe enerji verimliliği araçlarının geliştirilmesi için uygun pazar koşullarının desteklenmesi.
- İşletme ve mali kurum sektörlerinde Türkiye hükümetinin özelleştirme programının desteklenmesi.

Kriz, 2009 ve 2010 yıllarında kilit sektörlerde EBRD finansmanına olan talebi önemli ölçüde arttırmış, o dönemde elde mevcut olan fonların büyük kısmı Türk bankalarının MKOBİ’lere kredi verme konusunda hızla kapanan iştahını (özellikle uzak bölgelerde) yeniden açmak ve uluslararası bankaları Türk şirketlerince gerçekleştirilen kilit projeler için sendikasyon işlemlerine çekmek için kullanılmıştır. Söz konusu üç yıllık dönem boyunca faaliyetlerin başlıca temalarında biri de sürdürülebilir enerji yatırımlarına destek olmuştur.

Yukarıda sıralanan beş öncelikli alanın hepsi de ele alınmış, ancak belediye ve tarım işletmeciliği alanlarında bazı zorluklar yaşanmıştır. Belediye hizmetlerinin sunumunu desteklemek amacıyla Türkiye’de taşradaki çok sayıda belediyenin finanse edilmesinin zor olduğu görülmüştür. Türkiye’de belediyelerin finansmanına ilişkin mevcut yaklaşım çok merkezidir ve birçok orta büyüklükteki ve küçük belediye EBRD’nin kredi kriterlerini karşılamamaktadır ve bu yatırım türü için özel sektör imtiyazlarının kullanımı henüz gelişmemiştir. İşletmeler sektörü içinde, tarım işletmeciliğiyle ilişkili portföy geliştirme konusunda da sınırlı başarı elde edilmiştir; bunun sebebi kısmen büyük firmaların sektörde hâkimiyet kurmuş olması ve bu yeni fon olanağının söz konusu firmalar için kaygı yaratması ve yine kısmen sektörün bazı bölgelerde henüz gelişiminin ilk evrelerinde olması ve bu nedenle finansman sağlama konusunda alternatif yaklaşımlar geliştirme yönünde doğan ihtiyaçtır. Artık bu konu, bankanın aracı olduğu bir tarım işletmeciliği KOBİ kredi çerçevesi yoluyla ve daha az gelişmiş bölgelerde orta ölçekli tarım işletmecilerinin belirlenmesine ve bu belirlenen işletmelerle birlikte çalışmaya daha fazla ve sürekli odaklanmak suretiyle ele alınmaktadır.

Banka, 2012 Şubat sonuna kadar olan dönemde 55 projeye imza atmış, böylece 2009’da 150 milyon Euro, 2010’da 497 milyon Euro ve 2011’de 890 milyon Euro’luk yıllık iş hacmine ulaşmıştır; 2012 için beklenen yıllık iş hacmi 1 milyar Euro’ya yakındır. Bu finansman aşağıdaki sektörlere dağıtılmıştır.

Şirket sektörleri: Bugüne dek, Banka tarım işletmeciliği (6) ve imalat (3) sektörlerini kapsayan ve hayli büyük çeşitlilik gösteren 9 kurumsal müşterinin oluşturduğu bir grupla çalışmıştır. Bu müşterilerin ikisi nispeten büyük olup yabancı ortaklarla yapılan ortak girişimler üzerine kuruludur; ikisi nispeten küçük şirketlerden, kalanlar ise orta büyüklükteki şirketlerden oluşmaktadır. Banka şu anda Türkiye’de dokuz özsermaye fonuna yatırım yapmış durumdadır; bunların altısının kapsamı Türkiye’ye özgü değil, bölgesel niteliktedir. Bu angajman, Yerel İşletme Kredisi programının da başlatılmasıyla birlikte, Türk işletmeleriyle özsermaye yatırımları geliştirmek ve yapmak için geniş tabanlı bir kapasite sağlamıştır.

Altyapı:

Belediye projelerine kredi verme konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Bugüne kadar, iki özel sektör su imtiyazı ile birlikte bir belediye hafif raylı sistem yatırımına destek verilmiştir. Bu işlemlerin her ikisi de ana metropol alanlarının dışında olmuştur. Özel sektör imtiyazlarının kullanımının artırılması konusunda iş topluluğu içinde ve hükümetle gerçekleştirilen diyalog da önemli bir çalışma olmuştur. Genel olarak, orta ölçekli ve daha küçük belediyeler temel hizmetlerinde ticarileştirme ve şirketleştirme temelli reformları gerçekleştirilmemiştir. Ancak Banka orta ölçekli şehirlerde gaz ve elektrik dağıtım şirketlerinin ve ayrıca İstanbul’da deniz otobüsü hizmetlerinin özelleştirilmesini kolaylaştırma ve destekleme konusunda kilit rol oynamıştır.

Enerji: Şimdiye kadar işlerin yaklaşık yüzde 50’si Bankanın Sürdürülebilir Enerji İnisiyatifi hedeflerinin desteklenmesine ayrılmıştır. Bu, büyük oranda büyük bir rüzgâr santrali projesine verilen bir krediyle ve biri küçük ölçekli enerji verimliliğinin desteklenmesi ve diğeri orta ölçekli yenilenebilir enerji projelerinin desteklenmesi için olmak üzere iki ana çerçeve kapsamında ortak bankalara verilen krediler yoluyla

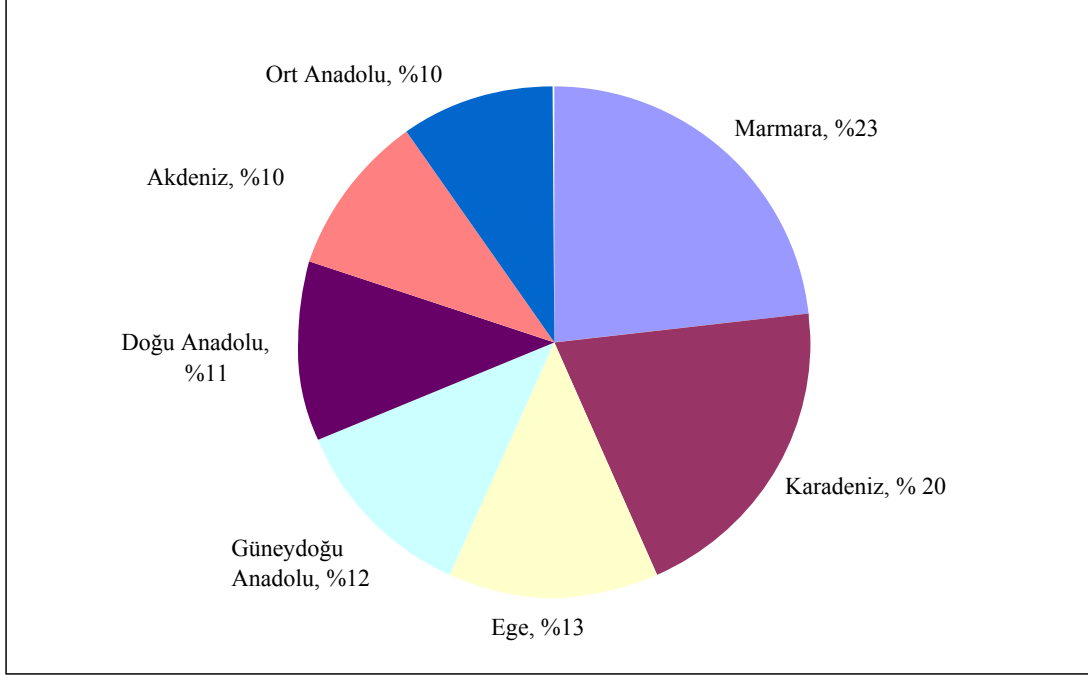
gerçekleştirilmiştir. Hükümet ile Banka arasında bir Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı (SEAP) imzalanmış olup, bununla ilgili olarak giderek artan sayıda teknik yardım projesi görüşme veya uygulama aşamasındadır.

Mali Sektör: Türkiye'nin bankacılık sektörü görece güçlü bir kapitalizasyon, etkili düzenleme ve önemli oranda yabancı mülkiyetle karakterizedir. Bunun sonucunda, küresel mali krizin etkileri büyük bir aksaklık olmadan atlatılmıştır. Bankanın Türk bankalarına yönelik yeni değer yaratma (*additionality*) özelliği daha çok bu bankaların daha uzun vadeli finansman kaynaklarına sınırlı erişime sahip olmasından ve EBRD'nin daha zorlu bölgelerde MKOBİ'lere kredi verilmesi, tarım sektöründe KOBİ'lere kredi verilmesi, enerji verimliliği amaçları için kredi verilmesi ve orta ölçekli yenilenebilir enerji projeleri için kredi verme alanlarını destekleyecek şekilde getirmeyi başardığı uzmanlıktan kaynaklanmaktadır. Bu faaliyetleri destekler mahiyette ABD Hükümeti ve AB tarafından finanse edilen teknik yardımlar, tüm ortak bankalara temin edilmiştir.

Strateji dönemi süresince, bankanın kredi operasyonları neredeyse tamamen en tepedeki altı özel sektöre odaklanmıştır; bunun gerekçesi, bu bankaların, özellikle zorlu bölgelerde, geniş şube ağlarıyla ve merkezi olmayan kredi işlemlerine yönelik çok gelişmiş karar alma süreçlerine sahip olmaları sayesinde en etkili dağıtım kanallarını sağlamasıdır. Bu nispeten odaklı yaklaşım sonucunda gelişen ilişkiler etkili olup bir dizi sektör genelinde yapılan eş-finansman çalışmaları yoluyla daha fazla stratejik işbirliği yapılmasının temellerini atmıştır. Aşağıdaki Şekil 1, enerji verimliliği başlığı altındaki, kredi hatları da dâhil olmak üzere MKOBİ'lere ortak bankalar yoluyla sağlanan finansmanın coğrafi dağılımını göstermektedir. Daha çok sanayileşmiş olan Marmara Bölgesi dışındaki bölgeler bu finansmanın yüzde 77'sini almıştır.

Şekil 1. Bölgelerde MKOBİ'lerin finanse edilmesi

MKOBİ ve TurSEFF Kredi Hatlarının Coğrafi Dağılımı
(30 Haziran 2011 itibariyle)

Yurtiçi sermaye piyasası gelişimini desteklemek üzere EBRD, Japon bir stratejik yatırımcıyla birlikte, bir Türk sigorta şirketinde bir sermaye yatırımı almış ve alıcı olarak daha küçük bir bankadan TL cinsi tahvil ihracına katılmıştır. Yurtiçi para piyasalarının işleyişini canlandırmaya yönelik eylemleri desteklemek üzere Merkez Bankasına teknik yardım sağlanmıştır. Ayrıca bir NPL (batık krediler) şirketinde özsermaye hissesi alınmıştır.

1.3. Banka portföyünün geçiş etkisi

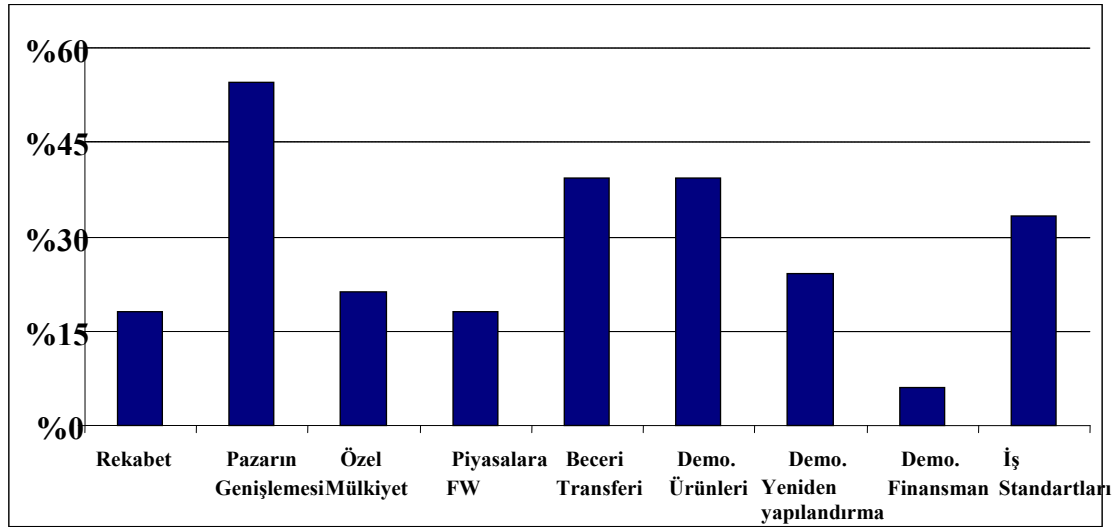
2009'dan bu yana, Bankanın Türkiye'deki derecelendirilmiş 33 projesinin yüzde 97'si uygulama öncesinde "İyi" veya "Mükemmel" olarak derecelendirilmiştir ki bu da projelerin yüzde 80'inin "İyi" veya daha iyi derecelendirilmesi yönündeki kurumsal hedefin üzerindedir.¹ Sadece şirketler sektöründe imzalanan bir operasyon "Tatmin edici" (Satisfactory) geçiş potansiyeline sahip olarak değerlendirilmiştir.

Dört yeni operasyon (%12) ise "Mükemmel" (Excellent) olarak derecelendirilmiştir. Bunların ikisi altyapı sektöründe olup su ve atık su sektörlerinde özel sektörün yaygınlaşmasının desteklenmesine yöneliktir. Enerji sektöründe mükemmel olarak derecelendirilen proje bir enerji dağıtım şirketinin özelleştirilmesini ve yeniden yapılandırılmasını desteklemektedir. Şirketler sektöründe Mükemmel olarak derecelendirilen son proje ise Türk gıda pazarında rekabetin arttırılmasını ve yeni ürünlerin ihdas edilmesini ele almaktadır.

¹ Bankanın Türkiye'deki faaliyetlerine başladığı 2009 yılından bu yana imzaladığı 44 projenin 11'ine, zaten daha önce derecelendirilmiş çerçevelerin birer parçası oldukları için ayrıca ön derecelendirme yapılmamıştır.

2009'dan bu yana imzalanan projelerdeki geçiş hedefleri Bankanın mali krizle gelen başlıca zorluklara verdiği yanıtı yansıtmaktadır. Projeler genelinde kilit geçiş hedefleri kurumsal yönetim standartlarının iyileştirilmesi ve özellikle krizden önemli ölçüde etkilenen MKOBİ'lere mali kurumlarca verilen kredilerin arttırılması yoluyla pazar genişlemesinin desteklenmesi olmuştur (Şekil 2). Türkiye'de imzalanan projelerin yarısından fazlası pazar genişlemesini ele alırken, üçte biri ise geçiş hedefleri doğrultusunda iş standartlarını iyileştirmiştir. Türkiye'deki operasyonların yaklaşık yüzde 40'ı, uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlamak için kriz sonrası yeniden yapılanma çabalarında şirketlerin desteklenmesini ve başarılı yeniden yapılanma süreçleri sağlanmasını hedeflemiştir.

Şekil 2. Geçiş hedefleri (proje payları), 2009 - günümüz

Ekim 2011 sonu itibariyle, Türkiye'de uygulama aşamasında (yani imzalanmasından bu yana en az 6 ay geçmiş ve en az bir kere geçiş etkileri izlenmiş) olan tüm aktif operasyonlar, Bankanın Geçiş Etkisi ve İzleme Sistemi² uyarınca 4 veya 5'inci sırada yer almıştır. Türkiye'deki aktif TIMS portföyünün ortalama sıralaması 4,75 olup, bu sıralama Bankanın hedefinin altındadır. Bunun nedeni, Bankanın bu ülkede faaliyetlerine henüz yeni başlamış olmasıdır; bu nedenle, operasyonlar hala uygulama aşamalarının başlarındadır ve henüz arzu edilen geçiş hedeflerine ulaşmamıştır. Türkiye portföyünün giderek olgunlaşması ve bunun sonucunda projelerin geçiş etkisi potansiyellerine ulaşılmasıyla birlikte, ortalama sıralamanın düşeceği (yani iyileşeceği) ve TIMS kurumsal karnesine uygun bir rakama ulaşılacağı beklenmektedir.

² Sıralama, Geçiş Etkisi potansiyeli için verilen derecelendirme ile bu geçiş etkilerine yönelik risklerin bir kombinasyonudur. Operasyonların beklenen geçişleri çoğu zaman yılda bir kez izlenir ve 1'den 8'e kadar bir sıralama verilir; bu sıralamada 1 ila 3 etkinin çok yüksek derecede gerçekleştiğini, 3 ila 6 genel olarak geçiş hedeflerine ulaşma yolunda ilerleme kaydedildiğini, 7 ila 8 ise minimum geçiş etkisi veya aşırı risk olduğunu belirtir.

2. OPERASYONEL ORTAM

2.1. Siyasi bağlam

İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Haziran 2011 genel seçimlerinde oyların neredeyse yüzde 50'sini alarak üçüncü kez mecliste çoğunluğu elde etmiştir. Seçmenlerin yüzde 80'den fazlasının seçimlerde oy kullandığı düşünüldüğünde, bu sonuç AK Parti hükümetine güven duyulduğunu ve yeni bir dönem için seçilen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a güçlü bir destek olduğunu göstermektedir.

AK Parti oy oranını yüzde 3'ten fazla artırırken, yeni meclisteki AK Parti sandalyeleri 14 azalarak toplam 327'ye düşmüştür. Bu nedenle şu anda 550 üyeli ve tek kamaralı mecliste üçte ikilik anayasal çoğunluğu sağlayabilmek için AK Partinin 3 sandalyeye daha ihtiyacı bulunmaktadır. Ana muhalefet partisi – Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) – ikinci parti olarak yeni mecliste 135 sandalye almıştır. Yüzde 10 barajını aşan üçüncü parti ise 53 sandalyeyle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'dir. Ek olarak, 35 bağımsız aday da milletvekilliğine seçilmiştir; bunların çoğu, kısa süre önce kurulan ve Türkiye'deki bazı Kürt topluluklarındaki seçmenleri temsil eden Barış ve Demokrasi Partisi ile bağlantılı kişilerdir. Bu sonuç, anayasal reformlar da dâhil olmak üzere siyasi geçişle ilişkili bir dizi kilit konuda AK Partinin muhalefet partileriyle işbirliği yapması gerekeceği anlamına gelmektedir ve bu süreç bu nedenle Türkiye'deki siyasi sistemde kuvvetler ayrılığını güçlendirecektir.

İktidardaki bu üçüncü dönemlerinde AK Partinin kilit önceliği, ülkenin demokratik yönetişimini güçlendirmeyi amaçlayan kapsamlı bir anayasal reform izlemektir. 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan anayasal referandum, hükümetin anayasada yapmayı teklif ettiği değişikliklere rahat bir farkla onay vermiştir. Haziran 2011 genel seçimlerinden sonra, AK Parti yeni bir Anayasa hazırlama sürecini başlatmış ve BDP de dâhil meclisteki tüm partilerin temsilcilerinden oluşan bir meclis anayasa komisyonu kurmuştur. Hükümetin yeni anayasa üzerinde çok çeşitli siyasi güçlerin mutabakatını arama kararı, içermeci ve şeffaf bir anayasal reform sürecine olan bağlılığını göstermektedir ki, başarılı olması durumunda, bu süreç partinin demokratik geçiş gündemini önemli ölçüde ilerletebilir. Anayasal reform süreci sivil-askeri ilişkilerin, azınlık haklarının, adli reformların ve insan hakları politikalarının iyileştirilmesinde merkezi öneme sahiptir. Ancak, AB ve ABD tarafından terör örgütü olarak tanımlanan Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile bağları olduğu iddia edilen radikal Kürt gruplarının son zamanlarda giderek artan şiddet uygulamaları barışçı diyalog sürecini raydan çıkarmakla tehdit etmektedir.

Avrupa Birliğine üyelik, Türkiye için stratejik bir hedef olmaya devam etmektedir. Hükümet, AB *müktesebatıyla* ulusal mevzuat arasında tam uyumun sağlanmasında ilerleme kaydedilmesi konusunda kararlıdır. AB'nin Türkiye ile katılım müzakereleri Ekim 2005'te başlamıştır. Toplamda, 35 müzakere faslının 13'ü açılmış, bir fasıl ise geçici olarak kapatılmıştır. Ancak, son yıllarda resmi katılım süreci yavaşlamıştır ve Haziran 2010'dan bu yana yeni bir fasıl açılmamıştır. 2011 Türkiye İlerleme Raporunda, Avrupa Komisyonu ülkenin AB üyelik kriterlerini karşılama yolunda ilerleme kaydettiği sonucuna varmış ve özel bir AB Bakanlığı oluşturulmasını memnuniyetle karşılamıştır. Komisyon aynı zamanda, özellikle ifade özgürlüğü, kadın hakları ve din özgürlüğü olmak üzere temel hakları garanti etmek için uygulamada daha fazla çaba sarf edilmesini teşvik etmiştir.

Siyasi ortamın daha ayrıntılı bir değerlendirmesi için Ek 1'e bakınız.

2.2. Makroekonomik bağlam

Ekonomik aktivite, 2010'da %9,2 ve 2011'de %8,5 büyüme ile güçlü bir toparlanma yaşamış, ancak aşırı ısınma riskleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Büyüme temel olarak içe sermaye akışlarının ve gevşek finans ve para politikası yaklaşımlarının ateşlediği yurtiçi talepten kaynaklanmaktadır. Dış borçlanmayla ve kriz sonrası geri dönen kısa vadeli mevduatlarla finanse edilen özel sektör kredileri yıllık yüzde 43'ten 2012 sonunda yıllık yüzde 33'e düşmüştür.

2011 boyunca ithalat artışı ihracat artışını geçmiş, ancak 2011'in ilk yarısında yurtiçi talepteki hızlı büyümenin ve artan enerji fiyatlarının sonucunda 2,5 puan inerek yılsonunda 1,7'ye düşmüştür. Sonuç olarak cari hesap açığı 2011'de GSYİH'nin %10'una çıkmıştır. Bu açık, giderek artan DYY'ler ve nispeten kısa vadeli kamu ve özel sektör borçlanmaları ile finanse edilmektedir. Türk özel sektörünün yurtdışındaki varlıklarının formal ve informal bir şekilde yurda geri dönüşü de 2011 yılının ilk yarısında önemli bir tek seferlik finansman biçimi olarak göze çarpmaktadır. Bu fenomeni iki faktörle açıklamak mümkün olabilir: Orta Doğu'daki siyasi durum; ve hükümetin vergi ve sosyal güvenlik ödemeleri gibi kamu borçlarını yeniden yapılandırma planından faydalanma isteği.

Hızla kötüleşen küresel ekonomik koşulların ve Euro bölgesinde gittikçe artan borç krizinin potansiyel etkisinden endişe duyan T.C. Merkez Bankası (TCMB) düşük faiz oranları ile yüksek rezerv gereklerinden oluşan bir politika harmanı uygulamıştır. Gelişmekte olan pazarlar kötüleşen küresel risk iştahı nedeniyle hızlı sermaye kaçışları gördükçe Lira da değer kaybetmeye devam etmiştir; 2011 sonuna gelindiğinde, Lira yıl içinde değerinin %22'sini kaybetmişti. Yeni devalüasyon çekirdek enflasyona şimdiden etki etmiş olup, genel enflasyon oranları için tehdit oluşturmaktadır. Düşen küresel gıda fiyatlarının ardından, Şubat 2012'deki yüzde 10,4'lük son enflasyon rakamı, ± 2 tolerans payıyla 2011 için yüzde 5,5 olarak belirlenen resmi hedeflerin çok üstünde olmuştur, ancak bu değer kaybının ikincil etkileri muhtemelen yılsonuna doğru kendini hissettirecektir. Yıl içinde, Merkez Bankası enflasyon riskine ve ülkenin son lira değer kaybının başlıca nedenlerinden olan dış finansman portresine daha çok odaklanmıştır. Ekim'de, Merkez Bankası geçici bir süre için daha sıkı lira likidite tedbirlerine odaklanan ve lirayı güçlendirme çabalarını pekiştiren bir "eylem planı" ilan etmiştir.

Toplamda, mali politika, ilan edildiği gibi uygulanması durumunda, 2011'de büyük oranda nötr olacak, ancak 2012'de ciddi derecede sıkılaşacaktır. Yeni Orta Vadeli Program borç ve mali yönetimde ve borç sürdürülebilirliğinde iyileştirmelere, cari hesap açığı konusundaki hassasiyetlerin azaltılmasına ve önümüzdeki beş yıl için özelleştirme programının bir haritasının çıkarılmasına odaklanmaktadır. Kilit göstergelerden biri, merkezi yönetim bütçesinin GSYİH'ye oranıdır ki bu oranın 2011 sonunda yüzde 1,7 ve 2012, 2013 ve 2014'te sırasıyla yüzde 1,5, 1,4 ve 1'e düşmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, cari hesap açığının GSYİH'ye oranı da 2011'de yüzde 10'ken yavaşlayarak 2014'te yüzde 7 olacaktır. Bu projeksiyonlar 2012'de yüzde 4'lük ve 2013'te yüzde 5'lik GSYİH artışı olacağı varsayımına dayanmaktadır. Hükümet ayrıca 2012'de 12,5 milyar TL'lik varlığı özelleştirmeyi planlamaktadır; bu yıl için planlanan miktar ise 4,3 milyardır.

Aşırı ısınma riskleri ve sermaye akışlarında ani yön değişiklikleri orta çıkmaya başlamış olup, bunlar kilit kısa vadeli risklerdir. Hükümet yeni küresel mali çalkantının ve ekonomik yavaşlamanın olası olumsuz etkilerini hafifletecek bir para ve finans politikasıyla derhal harekete geçmeye hazır olduğunu göstermiştir.

Başlıca Ekonomik Göstergeleri içeren tablo için Ek 7'ye bakınız.

2.3. Yapısal reform bağlamı

Son iki yılda Türkiye yapısal reform çabalarını enerji sektörüne yoğunlaştırmıştır. Son reformlar arasında yeni bir yenilenebilir enerji kanununun çıkarılması ve bir dizi elektrik dağıtım şirketinin özelleştirilmesi yer almaktadır. Türkiye, güvenilir rüzgâr ve hidro güç kaynakları açısından zengindir; yenilenebilir enerji için garanti edilen tarifede fiyat tabanı uluslararası standartlara göre hayli düşük olsa da, toptan elektrik fiyatlarının yüksek tutulması önemli yenilenebilir enerji yatırımlarını karlı hale getirmektedir. Aralık 2010'da kabul edilen yeni kanun teknolojilere göre farklı tarife garantileri getirmiş, "Türk malı" bileşenler kullanan firmalara belli teşvikleri de içermiştir. Yenilenebilir olmayan elektrik üretim sistemi daha çok devlet elinde olup, hükümet bunları da kısım kısım özelleştirmektedir ve bugüne dek bu özelleştirmelerde karışık bir başarı elde etmiştir.

Reform çabalarında ikinci bir dalga ise rekabet kanunlarına ve işgücü piyasası verimliliğine odaklanmıştır. Rekabet Kurumu anti tröst düzenlemelerini güçlendirmeye devam etmekte olup, Rekabet Kanunu'nun uygulanma sicili ve rekabet savunu faaliyetleri artmış, bazı vakalarda ciddi cezalar kesilmiştir. Kısa süre önce, rekabet politikaları ile ağ endüstrilerindeki kamu ihale uygulamaları ve sektör düzenleyicileri arasında daha fazla koordinasyon sağlanması için adım atılmıştır.

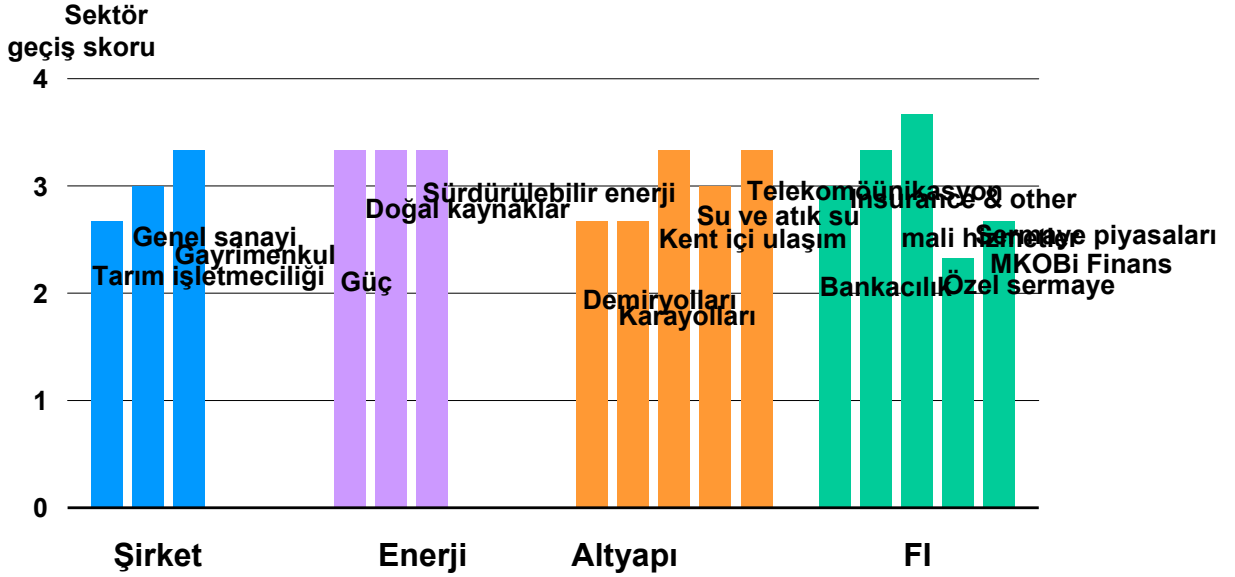
Özelleştirmeler elektrik, altyapı ve ulaştırma sektörlerinde devam etmiştir. Bunlar arasında havaalanı tesisleri, bazı liman tesisleri, ücretli otoyollar (Boğaz Köprüsü dâhil) ve bazı atık su arıtma tesisleri bulunmaktadır. Otoriteler ayrıca kısa süre önce en cazip devlet karayollarının bakım ve işletmesinin özelleştirmesini de başlatmıştır. Hem sektörler hem de ihale makamları açısından geniş bir kapsamı olan Yap-İşlet-Devret (YİD) Kanununda yapılan değişiklikler Mecliste kabul edilmiştir ve yeni değişiklikler yapılması düşünülmektedir. İkincil mevzuat da revize edilmiştir. Yeni bir Kamu Özel Ortaklığı (PPP) çerçeve mevzuatı, gelecekteki altyapı yatırımlarına yönelik daha kapsamlı bir yaklaşım sağlayacaktır.

Türkiye yeni ihracat pazarları açmak için uyumlu çabalar göstermiş ve Ürdün, Şili, Morityus, Lübnan, Rusya, Suriye ve Güney Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ile bir dizi bölgesel ticaret anlaşması imzalamıştır. Ancak tarım sektöründe, özellikle karşılaştırmalı yüksek tarife oranları yüzünden, verimsizlikler ve korumacılık – Türkiye'nin DTÖ düzenlemelerine ilişkin taahhütleriyle aynı doğrultuda olsa da – önemli olmaya devam etmektedir.

Türkiye'ni kalan geçiş boşluklarının büyüklüğü Şekil 3'te gösterilmektedir; burada en düşük puanlar, yani en büyük geçiş boşlukları MKOBİ ve özel sermaye, tarım işletmeciliği ve özellikle demiryolu ve karayolları olmak üzere altyapıdadır.

Kalan geçiş zorluklarının daha detaylı bir değerlendirmesi için Ek 23'e bakabilirsiniz.

Şekil 3: EBRD Sektör Geçiş Puanları, 2010

Kaynak: EBRD Geçiş Raporu 2011.

2.4. İş Ortamı

Türkiye'deki iş ortamı son yıllarda istikrarlı bir şekilde iyileşmiştir. Türkiye bugün Dünya Bankasının İş Yapma sıralamasında 71'inci ülke olup, özellikle iş kurma ve vergi ödeme konularında iyileştirmeler yapılmıştır. İnşaat izinleri ve aciz konularının çözümlenmesinde kilit engeller devam etse de, mülkiyet kaydı ve sözleşmelerin icrası açısından Türkiye Güney ve Doğu Avrupa (SEE) ülke grubunun üstünde yer almaktadır.

2008-09'da yapılan EBRD/Dünya Bankası İş Ortamı ve İşletme Performansı Araştırması (BEEPS)'nin son turu, ülkede işletmelerin algıladığı şekliyle iş yapmanın önündeki en büyük engellerin finansmana erişim, siyasi istikrarsızlık ve kayıtdışı sektör rekabetidir. Tüm işletmelerin yaklaşık yüzde 25'i finansmana erişimi en büyük engel olarak görmektedir. Transparency International tarafından yayınlanan 2011 Yolsuzluk Algısı Endeksinde Türkiye 4,2 puanla (0-10 skalasında 0 en yolsuz iade etmektedir) 182 ülke içinde 62'nci olmuş, böylece sıralamada tüm diğer Güneydoğu Avrupa ülkelerinden ve bir dizi AB üye devletine göre daha az yolsuzluk görülen bir ülke olarak sıralanmıştır.

Türkiye, Mali Eylem Görev Gücü (FATF) Uluslararası İşbirliği Gözden Geçirme Sürecinde durumunu iyileştirmek için henüz kara para aklamayla mücadele/terörizmin finansmanı ile mücadele (AML/CFT) mevzuatını uluslararası standartlarla aynı hizaya getirmemiştir. Haziran 2011'den bu yana, Türkiye FATF tarafından stratejik ve para aklamayla/terörizmin finansmanı ile mücadelede (AML/CTF) eksiklikleri olan ve bu eksikliklerin giderilmesi yönünde yeterli ilerleme sağlamamış olan bölgeler arasında sıralanmaktadır. Durum iyileştirilmezse, artan itinalı değerlendirmeler mali piyasaları etkileyebilir. Bu eksikliklerden doğabilecek riskler, EBRD operasyonlarının işleme

alınmasında göz önüne alınmaktadır ve Banka Türkiye'deki operasyonlarının uygulamasında FATF tavsiyelerini izlemektedir.

2.5. Sosyal Bağlam

Son on yılda kaydedilen güçlü ekonomik büyüme, yaşam standartlarında gözle görülür bir iyileşme ve genel yoksulluk düzeylerinde bir düşüş ile sonuçlanmıştır. Dünya Bankası tahminlerine göre, yoksul sayısı 2003'te nüfusun yüzde 28'iyken 2009'daki son araştırma sonuçlarına göre yüzde 18'e inmiştir. Türkiye aynı zamanda bir dizi sağlık göstergesinde de muazzam iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Örneğin, 2000 yılında Türkiye'nin anne ölüm hızı her 100.000 canlı doğumda 70'ken, kısmen kurumsal reforma, önlemeye ve yetersiz hizmet alan alanlarda erişimin arttırılmasına odaklanan yeni Sağlıkta Dönüşüm projesinin bir sonucu olarak, bu oran 2010'da 16,4'e düşmüştür. Ancak, Dünya Bankası'nın 2012 Küresel Kalkınma Raporu yoksulluk, eğitim ve işgücüne katılım açısından devam eden önemli cinsiyetler arası farka işaret etmektedir.

2010 yılının son aylarında gerçekleştirilen EBRD-Dünya Bankası Geçişte Hayat Araştırması (Life in Transition Survey- LiTS), küresel mali krizin etkilerinin Türkiye'deki hane halkları tarafından nasıl algılandığını göstermiştir. Hanehalklarının neredeyse yüzde 50'si krizin kendilerini çok veya hayli çok etkilediğini belirtmiş, bu da geçiş ülkesi ortalamasıyla aynı doğrultuda gerçekleşmiştir. Geçiş bölgesinin kalanından farklı olarak, Türkiye'deki hanehalklarının, özellikle de daha genç yaş gruplarının yaşamdan memnuniyet düzeyleri 2006'ya göre biraz daha yüksek olmuştur.

2.6. Yasal bağlam

Türkiye 1920'den bu yana kesintisiz bir ticaret hukuku geleneğine sahip olmuştur. EBRD değerlendirmelerine göre Türk kanunları, yeni Ticaret Kanunu'nun Temmuz 2012'de yürürlüğe girmesiyle daha da güçlenecek olan kurumsal yönetim de dâhil olmak üzere bazı alanlarda ilerlemiştir. Diğer alanlarda ise, piyasa faaliyetlerinin tam olarak desteklenebilmesi için sistemin yükseltilmesi ve modernize edilmesi fayda sağlayacaktır. Bu özellikle esneklikten uzak olan teminatlı işlemler rejimi için geçerlidir. Kullanılabilecek teminat karşılıkları ya da tarafların teminat için yapabileceği sözleşme düzenlemeleri üzerinde çok fazla kısıtlama bulunmaktadır. Ancak, piyasa katılımcıları bu durumun farkında değilmiş gibi görünmektedir ve reform ihtiyaçları konusunda yerel bir konsensüs sağlanabilmesi için çaba harcanması gerekecektir. 2001 ekonomik krizinden sonra gözden geçirilen İflas Kanunu, kreditorleri dezavantajlı bırakacak şekilde borçluları tutuyor gibi görünmektedir.

Bankacılık kanunları ve kamu ihale sektörü gibi mevzuatın belirli alanlarında, AB uyum süreci önemli bir ilerlemeye öncülük etmiştir. Kamu-özel ortaklıklarının belediye düzeyinde altyapı ihtiyaçlarının ele alınmasında önemli bir rol oynaması beklenmektedir. YİD mevzuatının gözden geçirilmesi, gerekli mevzuat çerçevesinin sağlanması yönünde atılmış bir adımdır. Yargının genel olarak güvenilir olduğu bildirilse de, süreçlerin çok uzun sürdüğünü belirten birçok rapor da mevcuttur. Yargıtay'ın yapısının değiştirilmesi dâhil olmak üzere bu konuyu ele almak için meclisten geçirilen 2011 değişikliklerinin etkisini görmek için beklemek gerekecektir.

Yasal ortamın daha ayrıntılı bir değerlendirmesi için Ek 3'e bakınız.

2.7. Enerji verimliliği ve iklim değişikliği bağlamı

Türkiye Hükümeti 2007'de bir Enerji Verimliliği Kanunu benimsemiştir ve hükümetin 2011-2023 Enerji Verimliliği Stratejisi onay için Yüksek Planlama Kuruluna gönderilmiştir; strateji belgesinde, Türkiye'nin enerji yoğunluğunun 2023'e kadar yüzde 20 azaltılması hedefi yer almaktadır. Enerji Verimliliği Kanunu ve ikincil mevzuatı, enerji verimliliği iyileştirmelerini desteklemek ve yaygınlaştırmak için gerekli hukuki temeli ve tedbirleri sağlamaktadır. Bu iyileştirmeler Türkiye'nin rekabet gücü ve uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik büyümesi için hayati öneme sahiptir. Tüm ekonomi genelinde talebin yönetilmesine, enerji verimliliği konusunun ana akıma dâhil edilmesine ve daha fazla hükümet angajmanına büyük ihtiyaç vardır. Dikkat gerektiren belirli sektörler ise sanayilerde enerji verimliliği, güç, doğal kaynaklar ve belediye sektörüdür.

Bir yurtiçi emisyon ticareti uygulaması için henüz bir takvim belirlenmişse de, Türkiye AB Emisyon Ticareti uygulaması da dâhil olmak üzere çevre/enerji düzenlemelerinin uyumlaştırılması konusunda AB ile görüşmeler yapmaktadır. Herhangi bir resmi düzenleme olmadığından, gönüllü karbon piyasası adıyla bir piyasa ortaya çıkmıştır.

İklimdeki kaymaların su kaynakları üzerinde büyük baskı yaratması, potansiyel olarak ise tarım, içme suyu kaynakları, hidro güç, termik santraller için soğutma suyu ve tekstil, kâğıt ve pulp ile tarım işletmeciliği gibi su-yoğun endüstrilerde önemli etkiler doğurması beklenmektedir.

3. STRATEJİK YÖNELİMLER

3.1. Geçiş zorlukları

Reformlarda son zamanlarda kaydedilen ilerleme etkileyici olsa da, hala önemli yapısal reform zorlukları ve bunlarla ilişkili geçiş boşlukları mevcuttur. EBRD finansmanı ve yardımıyla ele alınabilecek başlıca zorluklardan bazıları şunlardır:

- **Enerji sektörlerinde özel sektör katılımının, sürdürülebilirliğin ve verimliliğin artırılması:** Bir bütün olarak Türk ekonomisi şu anda OECD ortalamasından daha verimli olsa da, mevcut sistem hızla büyüyen bir ekonominin yarattığı talep baskılarını karşılamada zorluk çekmektedir. Hem gaz hem de elektrik sektörlerinde daha fazla yeniden yapılandırmaya ihtiyaç vardır. Talep tarafında, elektrik piyasasına katılım yeterince kullanılmamaktadır ve özel enerji verimliliği politikaları bulunmamaktadır.
- **Az gelişmiş bölgelerde orta ölçekli şirketlerin geliştirilmesi:** Ticari merkezlerdeki büyük şirketler birtakım finansmana erişime sahip olsa da, özellikle bölgelerdeki orta ölçekli şirketler hala uzun vadeli finansal ürünlere erişememektedir ve iş ve kurum standartları düşüktür. Daha yüksek katma değerli üretime, daha fazla rekabetçiliğe ve daha yenilikçi süreçlere ulaşmak için sektörel değer zincirlerinin artırılması (özellikle tarım işletmeciliğinde) hayatidir. Sınırlar ötesi ticareti kolaylaştırmak için daha fazla çaba gösterilmelidir; buna, SEMED bölgesiyle daha fazla ticaret entegrasyonu için destek ve özellikle tarımsal ürünler için ticaret engellerinin düşürülmesi dâhildir.

- **Bölgesel ve kırsal altyapı sektörlerinin güçlendirilmesi:** Özellikle az gelişmiş bölgelerdekiler olmak üzere, belediyeler çok küçük bir borçlanma kapasitesine sahiptir ve birçok belediye hizmetinde operasyonel yönetim ve hizmet sunumu verimsizdir. Hızlı ekonomik büyüme ve hızlı bölgesel entegrasyon yoluyla bölgesel altyapı hizmetlerinin daha da genişletilmesi gerekmektedir. Şeffaf Kamu Özel Ortaklığı (PPP) projelerinin uygulanması, altyapı sektörüne daha fazla özel sektör yatırımı çekilmesine yardımcı olacaktır.
- **Yerel para birimindeki sermaye piyasaları ve mali aracılığın derinleştirilmesine destek olunması:** Kısa vadelerde hayli iyi işleyen mali piyasalara rağmen, yeterli finansman alamayan sektörlerle ve kullanım alanlarına uzun vadeli finansman sağlamada etkili aracılık eksikliği vardır. Uzun vadeli yerli para biriminde finansman sağlayabilecek yerli kurumsal yatırımcı tabanı küçüktür ve bu da sürdürülebilir bir kurumsal tahvil piyasasının oluşmasını sekteye uğratmaktadır.

Türkiye'nin ekonomisinde kilit bir yapısal zayıflık da devam eden cari hesap açığıdır ve bu açık ekonominin ticareti yapılabilir sektörlerinin hem yapısından hem de rekabetçilik düzeyinden kaynaklanmaktadır. Yeniden ihraç edilen ithalatların büyük payı ve enerji ithalatlarına bağımlılık, rekabetçiliğin ve enerji verimliliğinin arttırılmasını ekonominin neredeyse tüm sektörlerinde çok zorlu bir hale getirmektedir.

3.2. Strateji dönemi için bankanın öncelikleri

Türkiye, başta büyük sanayileşmiş ekonomilerle olan ticaret bağlantıları nedeniyle olmak üzere küresel mali krizde ağır darbe yemiştir de, ekonomi 2010'da ve 2011'in büyük bir bölümünde güçlü bir şekilde toparlanmıştır. Mali sektör krize karşı dayanıklı olduğunu kanıtlamış olsa da, ticari sektördeki orta büyüklükteki şirketler riske karşı çok savunmasız kalmışlardır. Alınan bu dersler yukarıda bahsi geçen geçiş zorluklarıyla ve Bankanın Türkiye'deki operasyonlarının erken aşamasıyla birlikte göz önüne alındığında, operasyonel odak büyük oranda şimdiki stratejiyle aynı kalacaktır. Krize yanıtlar da dâhil olmak üzere mevcut strateji sırasında öğrenilen dersler, önceliklerin yeniden sıraya dizilmesi sırasında yansıtılacaktır; bu öncelik sıralamasında sürdürülebilir enerjiye ve işletme finansmanına daha büyük vurgu yapılacaktır. Türk imalat ve hizmet şirketleri için rekabetçiliğin daha genel bir şekilde arttırılması yönündeki ihtiyacı daha yakından yansıtmak için genişletilmiş bir sektörel yaygınlık bağlamında, daha uzak bölgelerdeki işletmeler ana hedef grup olarak kalacaktır. Mali kriz EBRD'nin, uluslararası mali kurumların ve iki taraflı finansman kuruluşlarının özellikle altyapı olmak üzere stratejik öneme sahip projeler için nispeten kıt olan ticari finansmanın çekilmesinde etkili bir manivela sağlamak için yakın ilişki içinde çalışmalarına duyulan ihtiyacın altını çizmiştir. Hükümetin belediye hizmetlerin merkezden finansmanını tercih etmesine istinaden, Bankanın bu alanda verebilecekleri kısıtlı kalmaya devam edecek, ancak daha ticari yaklaşımların etkililiğini göstermek için aktif olarak fırsat aranacaktır.

Bankanın faaliyetleri, geçiş boşluklarının kayda değer düzeyde olduğu ve Bankanın finansman ve uzmanlığının ticari olan ve olmayan finansman kaynaklarınca sağlananlara ek mahiyetinde olduğu alanlara odaklanmaya devam edecektir. Bankanın Türkiye’deki faaliyetleri aşağıdaki operasyonel önceliklere odaklanacaktır.

- **Sürdürülebilir enerjinin geliştirilmesi.** Yenilenebilir enerji ve verimli enerji üretimi alanlarında özel sektör yatırımcılarına yaptığı yatırımlar ve politika diyalogu yoluyla, tüm ekonomik sektörler genelinde enerji verimliliği araçlarının geliştirilmesi için uygun pazar koşullarının desteklenmesi de dâhil olmak üzere enerji sektöründe sürekli reformların desteklenmesi ve iklim değişikliğine ve özellikle su stresine uyum sağlama konusunda Türkiye’ye destek verilmesi.
- **MKOBİ’lerin gelişiminin desteklenmesi.** Banka, özellikle daha az gelişmiş bölgelerde Küçük İşletmeleri Destekleme (SBS) programları aracılığıyla işletme yönetimlerine uygun destekle birlikte sağlayacağı aracılı finansman yoluyla, tarım işletmeciliği alanında faaliyet gösterenler de dâhil olmak üzere MKOBİ’ler için, risk sermayesi ve uzun vadeli finansman olanaklarının emre amadeliğini arttırmaya devam edecektir.
- **Türk sanayisinin rekabetçiliğinin artırılması.** Tarım işletmeciliği, enerji verimliliği yatırımları, inovasyon ve yüksek katma değerli endüstriler, sektörel değer zincirleri ve metropol alanlarının dışında faaliyet gösteren şirketlerin desteklenmesine özellikle odaklanacak şekilde çok çeşitli endüstriyel sektörde ve hizmet sektöründe yerli ve yabancı yatırımcılara doğrudan kredi verme veya bunlarla yatırım faaliyetlerine girme yoluyla işletme sektörünün büyümesinin ve gelişmesinin desteklenmesi.
- **Belediye altyapılarına yatırıma yönelik pazar yaklaşımlarının desteklenmesi.** Banka, devlet esasında olmaksızın Türkiye sınırları içindeki bölgelerde işletmelere ve nüfusa hayati belediye hizmetlerinin güvenli ve verimli bir şekilde sunulması için destek ve reformu teşvik edecektir.
- **Özelleştirmenin desteklenmesi.** PPP projelerinin finansmanına aktif katılım yoluyla da dâhil olmak üzere işletme, finans ve altyapı sektörlerinde Türkiye hükümetinin özelleştirme programının desteklenmesi.

3.3. Sektörel zorluklar ve Bankanın operasyonel yanıtı

3.3.1. Enerji ve doğal kaynaklar sektörü

Sektörel zorluklar

- Elektrik Piyasası Kanunu’nun Şubat 2001’de uygulamaya konmasından bu yana, elektrik üretimine özel sektör katılımı ve özelleştirme artmıştır. Ancak, genel varlıkların özelleştirilmesi pazar koşulları nedeniyle hız kazanamamıştır; öyle ki, hâlihazırda toplam kurulu gücün yüzde 50’si hala devlet elindedir. Devlete ait iletim şirketi yasal olarak ayrıştırılmışsa da, şirket henüz işlevsel olarak ayrıştırılmamıştır ve operasyonel verimliliğinin iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Enerji talep yönetimi son yıllarda iyileşmiştir, ancak kullanılmayan potansiyel hala çok büyük olmaya devam etmektedir. Özellikle, talep tarafının elektrik piyasasına katılımından yeterli yararlanılmamaktadır. Grid altyapısındaki iyileştirmeler ilerleme kaydetmiştir; ancak, akıllı şebeke çözümlerinin uygulanması ve geliştirilmesi için önemli fırsatlar mevcuttur. Hanehalkı elektrik fiyatları, uluslararası standartlara göre son kullanıcı endüstriyel elektrik fiyatlarına

- Tamamen devlete ait olan BOTAŞ'ın pazar hâkimiyeti gaz sektöründe rekabetin önünde, elektrik üretim santrallerinin özelleştirilmesinin önünde, karbon verimlilikli elektrik üretiminin önüne ve gaz depolama yatırımlarının önünde bir engel teşkil etmeye devam etmektedir. BOTAŞ gaz iletim ağına ve petrol boru hattı sistemine sahiptir ve yurtiçi dağıtım ve tedarikte tekel konumundadır. Doğal gaz için yerli dağıtım pazarı, son zamanlarda bazı özel şirketlerin de pazara girmesiyle rekabete açılmıştır. 2001 gaz kanunu uyarınca, BOTAŞ'ın gaz ithalatlarındaki payı 2009'a kadar yüzde 100'den yüzde 20'ye ve 2010'da sıfıra indirilecekti. Ancak bu hedeflerin ikisi de kaçırılmıştır. Hükümet, BOTAŞ'ın rollerini tanımlamak, toptan satış pazarına yeni girişleri kolaylaştırmak ve arz güvenliği sağlamak için bir kanun taslağı üzerinde çalışmaktadır.
- Doğal kaynak sektöründeki kilit zorluklar reform ihtiyacıyla ve devlete ait işletmelerde kurumsal yönetişimin iyileştirilmesiyle, madencilik sanayisinde çevre, sağlık ve güvenlik standartlarının iyileştirilmesi, en nihayetinde madencilik varlıklarının özelleştirilmesi ve petrol ve gaz iletim tarifeleri için ve üçüncü şahısların depolama tesislerine erişimi için fiyat belirlemek de dâhil olmak üzere şeffaf düzenleyici mekanizmalar oluşturma ihtiyacıyla ilgilidir.

Bankanın operasyonel yanıtı

Sürdürülebilir enerjiyi destekleyen, verimli bir enerji piyasasını gelişiminin desteklenmesi: Banka yenilenebilir enerji yatırımları, yeni verimli güç üreticileri, özelleştirilmiş santrallerin rehabilitasyonu ve özelleştirilmiş dağıtım şirketlerine yatırım için özel sektör yatırımcılarına finansman sağlayacaktır. Şimdiye kadar uygulanan yaklaşımların başarısını yansıtmak için, Banka ortan bankalar vasıtasıyla enerji verimliliği ve sürdürülebilir enerji yatırımları için KOBİ'lere finansman sağlamaya devam edecektir.

Türk sanayisi içinde enerji verimliliğinin desteklenmesi: Banka yeni enerji verimliliği kanunuyla ve gelişmekte olan politika çerçevesiyle bağlantılı olarak enerji verimliliği denetimlerinden, akabinde sanayide enerji verimliliğine yapılan doğrudan yatırımlardan yararlanmaya devam edecektir.

Madencilik sektöründe modernizasyonun desteklenmesi: Banka, çevre ve güvenlik standartlarını arttırmak üzere Türkiye'nin doğusundaki şirketlerle çalışma arayışında olacaktır.

Politika diyalogu

Banka, Avrupa İklim Değişikliği paketiyle uyumun zamanında sağlanmasına yönelik kurumsal kapasite ve yaklaşımların güçlendirilmesi hedefiyle, Sürdürülebilir Enerji Eylem Planı (SEEP) çerçevesinde hükümete teknik yardım sağlamak için fırsat kollamaya devam edecektir. İlgili görevler ise enerji hizmet şirketleri için bir pazar geliştirilmesi ve enerji tasarrufu için pazar esaslı destek sistemleri (örn. beyaz sertifikalar) kurmak üzere hükümetle birlikte çalışmaya devam etmeyi içermektedir. Düzenleyicilerle ve enerji sistemi işletmecileriyle hâlihazırda olan angajman, talep tarafının elektrik piyasasına katılımını kolaylaştırmak, akıllı grid çözümleri bulmak ve

iletim dâhil petrol ve gaz sektörlerinde düzenlemenin arttırılması için derinleştirilecektir. Marjinal Azaltım Maliyet Eğrileri üzerine şimdiden tamamlanan çalışma, enerji konularında en az maliyetli politikalar konusunda tavsiyelerde bulunmak için temel teşkil edecektir. Türk özel sektörüne adaptasyonla ilgili devam eden çalışma bu önemli alanda Bankanın yatırım stratejisini şekillendirmeye yardımcı olacaktır.

3.3.2. Sanayi, Ticaret ve Tarım İşletmeciliği

Sektörel zorluklar

- Türk sanayisi, bölgesel pazarlara genişlemeyi durdurmak için daha rekabetçi hale gelmeli ve modernizasyona devam etmelidir. İmalat ve tarım işletmeleri, özellikle de az gelişmiş bölgelerde olanlar, çoğu zaman üretkenlik ve rekabetçiliklerini arttırmalarına imkân verecek uluslararası kurumsal yönetim ve enerji verimliliği standartlarına sahip değildir. Özel bir işletmeni kuruluşu ve işletilmesine dair yasal ve düzenleyici çerçeve güçlendirilmelidir; sözleşmelerin yürütülmesi, lisanslama, inşaat izinleri ve hizmet sözleşmeleri özel kaygı alanlarıdır.
- Tarım işletmeciliği sektöründeki başlıca zorluklar devletin tarım işletmeciliğindeki yüksek katılım ve müdahale düzeyinin ele alınmasını (DTÖ taahhütleriyle tutarlılık korunsa da, devlet kontrolündeki bir banka tarafından hala sübvansiyonlu kredi verilmekte ve yüksek tarife engelleri konmaktadır); hijyen, kalite (özellikle ürünlerin izlenebilirliği konusunda) ve verimlilik standartlarının yükseltilmesinde orta büyüklükteki şirketlere yardımcı olunması; bölgelerde özel ticaret ve depolama altyapılarının geliştirilmesini; ve finansman için pazar-temelli kurumların desteklenmesini (depo alındı belgeleri) içerir.
- BT ağları, teknoparklar ve yüksek kaliteli depolar dâhil lojistik, büyük şehirler dışında sınırlıdır ve özellikle inovasyon-yoğun sanayilerde özel sektör gelişimini darboğaza sokmaktadır.

Bankanın operasyonel yanıtı

Rekabetçiliğin arttırılmasını desteklemek için, Türk sanayisinde daha yüksek katma değere ve daha geniş bölgesel yayılıma kayma: Banka çok geniş bir yelpazedeki sanayi ve hizmet sektörlerine yerli ve yabancı yatırımı desteklemek üzere borçlanma ve özsermaye yoluyla finansman sağlayacaktır; ancak tarım işletmeciliği, inovasyon, sektörel değer zincirleri ve metropoller dışında faaliyet gösteren şirketlerin desteklenmesine özellikle odaklanılacaktır. Özellikle tarım işletmeciliği sektöründeki ve daha uzak ve yeterli hizmet alamayan alanlardaki MKOBİ'lere aracılı finansman sağlanması, önemli bir öncelik olmaya devam edecektir. Büyük oranda Yerel İşletme Kredisinden yapılacak finansman yoluyla yatırım yapılan özel sermaye fonlarıyla etkili eş yatırım ilişkileri kurmanın, ülke genelinde Bankanın KOBİ'ler başta olmak üzere işletmelerle angajmanını derinleştirmenin temel aracı olması beklenmektedir.

İnovasyonu ve yüksek katma değerli sektörleri desteklemek için, Banka faaliyet gösterdiği ülkelerde güvenli BİT altyapısı kurmaya ve bilgi-yoğun endüstrilerin ve inovasyonun geliştirilmesinin teşvik edilmesine yardımcı olmak için yaklaşımını ve mevcut mali ürünlerini gözden geçirmektedir. Türkiye'de, Banka bölgelerdeki Telekom projelerinde ve BT projelerinde selektif finansmana bakacaktır.

Türk MKOBİ sektörünün büyümesini ve rekabetçiliğini güçlendirmek: Banka, işletme düzeyinde danışmanlık ve mentorluğu piyasa düzeyinde iş danışmanlık hizmetleri için sürdürülebilir bir altyapı geliştirilmesiyle birleştirecektir. Desteklenecek kilit endüstri sektörleri tarım işletmeciliği (özellikle gıda işleme), imalat (özellikle tekstil ve mobilya), hizmetler (toptan ve ticaret) ve makine sektörlerini içerecektir. SBS programları – İşletme Büyüme Programı (EGP) ve İş Danışmanlık Hizmetleri (BAS) – yöneticilik becerileri, marka oluşturma ve pazarlama becerileri ve insan kaynakları ve çevre yönetimi konularında mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin performansını ve sofistikasyon düzeylerini güçlendirecektir. Hem EGP hem de BAS giderek daha çok Ankara ve İstanbul dışındaki kırsal alanlara ve özellikle de Türkiye'nin daha az gelişmiş olan doğu kesimlerine odaklanacaktır. SBS programları; EBRD bankacılık ekipleriyle, kredi hatlarıyla ve ortak mali kurumlarla olan bağlantılar yoluyla finansmana erişimin artırılmasıyla birlikte yönetim ve danışmanlık hizmetlerinin desteklenmesine çabalayacaktır.

Politika diyalogu

Bankanın kurumsal sektöre yönelik politika diyalogu büyük oranda sanayi lobi gruplarına katılım yoluyla olacaktır; bu lobiler arasında Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği TÜSİAD ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği TOBB yer almaktadır. Bunu desteklemek için uygun yerlerde iş yapmaya yönelik düzenleyici ve idari kısıtlılıkları ele alacak teknik yardım sağlanacaktır. Üzerinde daha çok çalışılmak üzere şimdiden belirlenen alanlardan biri, yumuşak metaller için teminatlandırma araçlarının geliştirilmesi ve tahıl depolamada düzenlemenin artırılmasıdır (depo mal alım sistemi). Bu görev hükümetle, tahıl birlikleriyle ve özel sektör oyuncularıyla angajmanı gerektirecektir. Olası bir başka angajman alanı ise Telekom düzenleyicisi olacak, bu yolla Bankanın enterkoneksiyon düzenleme ortamında ilerlemeyi nasıl kolaylaştırabileceğine bakılacaktır.

3.3.3. Altyapı

Sektörel zorluklar

- Belediye hizmetlerinin ticarileştirilmesi ve kurumsal yeniden yapılandırılması, özellikle orta ve küçük ölçekli belediyeler için başlıca zorluklardır. Uygun yerlerde PPP'ler de kullanılabilir.
- Mali yerinden yönetimin olmaması ve hizmetlerin şirketleştirilmemesi, devlete ait bir belediye finansman aracı olan İller Bankasına yüksek oranda borçlandıklarından (ticari olmayan koşullarla) ve kendilerine ait gelir kaynakları minimal düzeyde olduğundan sınırlı bir borçlanma kapasitesine sahip olan belediye hizmetlerine (özellikle ikinci grup belediyelerde) yatırımı destekleyecek daha sürdürülebilir bir gelir tabanına ulaşılmasını kısıtlamaktadır. Yerel yönetimler İller Bankası'nın hissedarları olduğundan, İller Bankası ticari bankalara kıyasla yerel idarelere daha avantajlı şartlar sunmaktadır. İkinci grup belediyelerin altyapı yatırımları için, İller Bankası finansmanı kapsamında %50 devlet hibesi ve %50 kredi kuralı kullanılmaktadır.
- Ulaştırma sektöründe başlıca zorluklar demiryolu sektörünün yeniden yapılandırılması (yapısal reformlara, şimdiki işletmeci olan Devlet Demiryollarının (TCDD) ayrıştırılmasına ve açık erişime odaklanmaktadır) ve yol ve otopanlar için uluslararası standartlar getirmek üzere PPP yaklaşımlarının daha

Bankanın operasyonel yanıtı

Belediye altyapılarına yatırıma yönelik pazar yaklaşımlarının yaygınlaştırılması:

Banka, kredi almaya uygun (en tepedeki ilk 20) belediyeler için devlet garantili borçlanma yaklaşımlarını kullanacak, böylece su, atık su, katı atık yönetimi ve kent içi ulaşımda ticarileştirme ve nihai şirketleştirme ile ilgili olarak yüksek demonstrasyon etkisi potansiyeline sahip yatırım projelerini destekleyecektir. Bir odak alanı, belediye hizmetlerinde özel sektör imtiyazlarını ve özelleştirmeleri destekleyecek kredi ve sermaye yatırımı olanakları arayışına devam edecektir. Banka aynı zamanda küçük belediyelerle yapılan ve belediye hizmetlerinin ticarileştirilmesini ve daha iyi yönetilmesini destekleyen yatırım projelerinden oluşan aracılı portföylerin finansmanı ve teknik yardım yoluyla belediye pazarında faaliyet gösteren yerel finansman kurumlarıyla da angaje olacaktır.

Özel sektör finansman yaklaşımlarının Türkiye'nin muazzam ulaştırma yatırım gereklerine uygulanmasına olanak sağlamak: Banka ulaştırma sektöründe bölgesel boyutu olan büyük PPP projelerinin finansmanına katılmak için diğer uluslararası mali kurumlarla ve ticari kreditorlerle yan yana çalışmaya devam edecektir.

Daha uzak bölgelerde etkili ulaşım çözümlerine olan ihtiyacın ele alınması için

Banka uzun vadeli finansman sağlama yoluyla intermodal ulaşım operasyonlarının geliştirilmesinde özel sektör işletmecilerini desteklemeye devam edecektir.

Politika diyalogu

Belediye finansmanının desteklenmesinde Bankanın politika diyalogunun kilit bir ögesi, sürdürülebilir mali yerinden yönetimi desteklemek için ve basiretli yerel yönetim borçlanma standartları ve yerel yönetim gelir ve katılım kaynakları bağlamında belediye hizmetlerinin işletmesinin şirketleştirilmesini sağlamak için hükümetle ve diğer uluslararası mali kurumlarla çalışmak yoluyla gerçekleşecektir. Banka ayrıca Yap-İşlet-Devret (YİD) kanununun etkili bir şekilde uygulanmasıyla ilgili olarak hükümetle ve iş dünyasıyla aktif bir diyalog sürdürecektir.

3.3.4. Mali kurumlar

Sektörel zorluklar

- Banka bilançoları vadeler konusunda önemli uyumsuzluklar göstermektedir. Finansman daha çok kısa vadeli mevduatlar temelinde olmaya devam etmektedir; krediler –ki bankaların varlıklarının neredeyse yarısını oluşturmaktadırlar- ise giderek daha çok orta ve uzun vadeli hale gelmiştir. Türkiye'deki mali otoriteler uzun vadeli mevduat finansmanı arttırmayı amaçlayan düzenlemeler yapmış ve bankaları daha uzun vadeli tahviller çıkarmaya teşvik etmişse de, bankacılık sektöründe daha etkili bir vade eşleştirmesinin sağlanması ana zorluklardan biri olmaya devam etmektedir.
- Yerel para birimi cinsinde uzun vadeli finansman sağlayabilen kurumsal yatırımcı tabanı küçüktür. Döviz cinsindeki krediler toplam kredi stokunun üçte birinden

- Kurumsal tahvil pazarı henüz gelişiminin ilk evrelerindedir.

Bankanın operasyonel yanıtı

Bankanın işletmeler sektörüne yatırım finansmanı sağlama yetisini arttırmak için, Banka kilit ortak bankaların ve diğer banka dışı mali kurumların yükümlülük tarafında ortalama vadeleri uzatmak için tasarlanmış olan bir dizi borç finansman aracı kullanmaya devam edecektir. Genellikle, EBRD fonlarını daha zor bölgelere ve küçük tarım işletmeleri ve MKOBİ'ler dâhil daha zor sektörler için aracılık edebilecek en güçlü şube ağına sahip büyük özel sektör bankaları ortak banka olmaya devam edecektir ve özel sektör finansmanının küçük belediyeler yönünde geliştirilmesi sağlanarak sürdürülebilir enerji inisiyatiflerine destek verilecektir.

Yerel para biriminde daha etkili bir sermaye pazarının kurulmasını desteklemek için, Banka uzun vadeli tasarruf araçlarını temel alan sürdürülebilir finansman arayışında olan bir yerli kurumsal yatırımcı tabanının oluşturulmasını ve genişletilmesini aktif olarak desteklemek üzere sigorta ve emeklilik yönetim şirketleriyle çalışacaktır. Satış tarafında ise, Banka inovatif, uzun vadeli ve Türk lirası temelli borçlanma araçlarının çıkarılmasına, oynadığı rol ek olarak katkı sağladığı sürece, katılmaya devam edecektir.

Politika diyalogu

Banka personeli BRSA, Merkez Bankası ve Sermaye Piyasası Geliştirme Kurulu ile düzenli aralıklarla bir araya gelmekte, böylece kurumsal tahvil ihracına yönelik çerçevenin iyileştirilmesi ve para piyasası göstergelerinin vadesini uzatmak ve güvenilirliğini arttırmak için yapılan çalışmalarda ilerlemeyi izlemekte ve tartışmaktadır. Teknik yardım hâlihazırda bu sonuncu amaç için sağlanmaktadır. Sermaye piyasaları yoluyla daha uzun vadeli finansmanın daha etkili sağlanması için otoriteler tarafından yapılan çok sayıdaki çalışma kapsamında, Banka teknik yardım sağlama olasılıkları arayamaya devam edecektir.

3.4. Banka Tarafından Önerilen Faaliyetlerin Çevresel ve Sosyal Etkileri

Bir AB aday ülkesi olarak Türkiye, AB Direktifleriyle uyumun sağlanması için çevre mevzuatını ve sosyal mevzuatı gözden geçirmekte ve revize etmektedir. Avrupa Komisyonunun 2011 İlerleme Raporu Türkiye'nin atık yönetimi konusunda ilerleme kaydettiğini, ancak yatay mevzuat, hava kalitesi ve endüstriyel kirlilik kontrolü ile risk yönetimi konusunda ilerlemenin sınırlı kaldığını belirtmektedir. Rapora göre, su kalitesi, kimyasallar ve idari kapasite konularında da çok sınırlı bir ilerleme kaydedilebilmiştir.

İşyerinde sağlık ve güvenliğe ilişkin Çerçeve Yönerge henüz Türk hukukuna aktarılmamıştır ve Banka uygun bir güvenlik kültürünün geliştirilmesini desteklemek için müşterilerle ve sponsorlarla çalışacaktır. İş mevzuatı genel itibarıyla AB ile

yeterli düzeyde hizalanmamıştır ve özellikle de temel ILO çalışma şartları alanlarında, değerlendirmelerde bu durumun göz önüne alınması gerekecektir.

Bu konuların bireysel proje değerlendirmeleri bağlamında ve Türkiye’de gerçekleştirilecek tüm projeler için geçerli olacak olan EBRD Çevresel ve Sosyal Politika ve Performans Gereklere belgesi doğrultusunda gözden geçirilmesi gerekecektir. Bankanın projelerinin uygulanması yoluyla çevresel ve sosyal risk yönetim kapasitesinin özellikle artırılması, bu sürece katkıda bulunacak ve hem AB Direktifleriyle uyum sağlama sürecine hem de Türkiye’nin Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Rüzgâr çiftlikleri ve iletişim koridorları gibi güç ve enerji projelerinin kuşlara olan etkileri değerlendirmesi gerekecektir, zira Türkiye iki büyük uluslararası kuş göç koridoru üzerinde yer almaktadır. Ulaşımın ve belediye altyapısının gelişimi arazi iktisabını veya yerel nüfusun ekonomik olarak yerinden edilmesini içerebilir. Bu risklere açık olan ve projelerden orantısız bir şekilde olumsuz etkilenebilecek nüfus gruplarını, etnik azınlıklar da dâhil, tespit etmek ve marjinalleşmiş grupların paydaş angajman etkinliklerine dâhil edilmesini sağlamak önemli olacaktır. İnşaatı içeren altyapı projeleri, potansiyel kültürel miras hususlarını dikkatle değerlendirmek zorunda kalacaktır.

İklim değişikliğine uyum

Türkiye, önümüzdeki onyıllar için iklim değişikliğinin yaratacağı tahmin edilen etkilere karşı korunmasızdır. Doğu Akdeniz alt bölgesinin yaz ve özellikle kış yağış miktarında azalmalar olması, ortalama yaz sıcaklığının 4 derece kadar artması beklenmektedir. Türkiye’nin Konya gibi bazı ülkeleri daha şimdiden iklime bağlı faktörler ve aşırı kullanma nedeniyle ciddi bir su stresi yaşamaktadır ve iklim değişikliğinin bu tür sorunları şiddetlendirmesi beklenmektedir. Türkiye’nin büyük deniz taşımacılığı ve limanlar sektörü de kıyı bölgelerinde su baskını ve kasırgaya bağlı hasar riskini arttıracak artan deniz seviyesinden etkilenebilir.

EBRD, IFC ile birlikte, potansiyel İklim Değişikliği etkilerini değerlendirmek için bir yöntem geliştirmek ve şirketlerin iklim değişikliğine uyum ihtiyaçlarını göz önünde bulundurma ihtiyacı hakkında farkındalığı arttırmak amacıyla, özel sektörle ilişkili bir iklim değişikliği çalışması gerçekleştirmektedir.

Toplumsal Cinsiyet

Kadının ekonomik açıdan güçlendirilmesi sorunu Türkiye’de özellikle akut düzeydedir. Türkiye’de çalışma çağındaki kadınlar arasında işgücüne katılım oranı hem OECD ortalamasının hem de geçiş ülkesi ortalamasının hayli altındadır. EBRD’nin Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı doğrultusunda, Banka yaptığı projelerle, politika diyaloguyla ve teknik yardımla Türkiye’de kadının güçlendirilmesini ve kadın girişimciliğini desteklemeye yönelik çabalarını arttıracaktır. Mali Kurumlar projelerinde, Banka kadınlara ait olan ya da kadınlar tarafından yönetilen MKOBİ’ler için finansmana erişimi arttırmak ve özellikle kırsal alanlarda krediye erişimin önündeki engelleri ele almak için fırsatlar arayacaktır. Banka ayrıca toplumsal cinsiyetle ilgili belirli eylemler yapma ve kadın girişimciler için yeni ürünler geliştirmekle ilgilendiklerini ifade eden bir dizi ticari bankaya teknik yardım

sağlamayı da düşünecektir. Banka toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeye ve uygun yerlerde belediye sektörlerindeki projelerin ortak faydalarını yaygınlaştırmaya devam edecektir. Bir dizi sektör çapında, Banka çalıştığı müşterilerin insan kaynakları politikalarında ve uygulamalarında cinsiyet dengeli yaklaşımlar benimsemelerini sağlayacak fırsatlar arayacaktır (örn. işe alımda ve kariyer gelişiminde fırsat eşitliği gibi).

Toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili daha ayrıntılı bir değerlendirme için lütfen Ek 8'e bakınız.

4. SERMAYEYE ERİŞİM: KAMU VE ÖZEL FİNANSMAN KAYNAKLARI

4.1. Sermayeye erişim

Türk bankaları uygun kredi riski karşılıkları, sağlam bir sermaye tabanı ve tekrarlayan kazanç üretimi ile desteklenen güçlü bilançolarının da ortaya koyduğu gibi, 2008-2009 küresel mali krizinde dirençli olduklarını göstermişlerdir. 2000-2001 mali krizinin ardından yürürlüğe konan mali sektör reformları, Türkiye'de bankacılık sisteminin bugün sahip olduğu istikrarın temellerini atmıştır.

2005-2010 yılları arasında toplam kredilerde ortalama yıllık %30 büyüme ile ve özel sektöre verilen kredilerde yüzde 33'lük ortalama yıllık büyümeyle (Ocak-Kasım 2011 döneminde ortalama büyüme yüzde 45 olarak gerçekleşmiştir) sektör hızla büyümektedir. Sektörün kapitalizasyon durumu iyidir ve toplam sermaye oranı BDDK'nın yüzde 12 şartının üzerindedir. Uzun dönemli finansman hala problem olmaya devam etmektedir ve neredeyse tüm bankalar piyasa koşulları daha rahat bir hale gelir gelmez yeni Eurobond'lar ısmarlamayı planlamaktadır. Varlık kalitesi güçlü olup, rapor edilen NPL (batık kredi) oranları düşüktür. Sistem için NPL oranının hâlihazırda yüzde 3 gibi düşük bir düzeyde olduğu rapor edilmektedir (BDDK tarafından).

Düşük faiz oranları bankaların marjlarına baskı yaparak bankalar arasında sıkı bir rekabet yarattığından, kredi mevcudiyeti de son zamanlarda iyileşmiştir. Kamu bankaları ile özel bankaları MKOBİ'ler için kredi hatlarını iyileştirmeye teşvik etme konusunda ilerleme sağlanmıştır (hatta devlet destekli bir mikro kredi aracı da buna dâhildir); ancak, finansmana erişim yeni kurulan işletmeler (özellikle kadınlar) için ve iş dünyasında kısa bir geçmişe sahip olan mevcut MKOBİ'ler için büyük bir engel olmaya devam etmektedir. Bu açıdan, MKOBİ'ler için özel sermayeye erişimin artırılması veya kolaylaştırılması, kredi ihtiyaçlarının köprülenmesine yardımcı olabilir.

GSYİH'de beklenen bir gerileme, muhtemelen kredi büyümesi üzerinde de olumsuz etki yapacaktır. Merkez Bankasının döviz rezervleri pahasına yaptığı müdahalelere ve geliştirdiği yüksek efektif faiz oranlı TL destekleme planına rağmen, Türk Lirası hızla değer kaybetmektedir. Bu, yerel tahvil piyasasında ciddi etkiler yaratmakta, gösterge kazançları 2010 yılından beri görülen en yüksek düzeye çıkarmaktadır. Aynı zamanda, lira rezerv gereklerinin %12,6'dan ortalama %10,5'e indirilmesi olumsuz etkiyi yastılamış, 7,6 milyar USD'lik likidite yaratmıştır. Toplam etkiyi görmek içinse daha beklemek gerekecektir.

Olumlu açıdan bakıldığında, mali piyasaların risk toplamı başlıca devlet tahvilleriyle sınırlıdır. Bankacılık sektörünün yüksek kazançlı şirket tahvilleri ve hisseleri gibi riskli menkul kıymetlere maruz kalma durumu önemsiz bir düzeydedir ve likidite temel olarak devlet tahvillerine yatırılmakta, yerle para birimi cinsindeki araçlar tercih edilmektedir.

Başlıca uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Standard & Poor, Fitch ve Moody's Türkiye'ye hala "yatırım yapılabilir ülke notu"ndan daha düşük not vermektedir; bunların verdikleri notlar sırasıyla BB, BB+ ve Ba2'dir.

4.2. MDB finansmanı ve diğer uluslararası mali kurumlarla ve çok taraflı donörlerle işbirliği

Türkiye'de donör koordinasyonu etkilidir ve Hazine öncülüğünde ve tüm ilgili kilit donörlerle AB yönetimi altında gerçekleştirilen düzenli toplantılar yoluyla sağlanmaktadır. Donör koordinasyonu için bir temel oluşturan kilit temalar arasında iklim değişikliği ve enerji verimliliği yer almaktadır. EBRD, IFC ve EIB, Türkiye'de çoğu zaman gayri resmi bir temelde yakın eşgüdüm içinde çalışmaktadır. Uluslararası mali kurumların ve iki taraflı kurumların sağladığı finansmanın ticari kaynaklardan ek finansman çekmek için maksimum avantajı sağlayacak daha büyük ve stratejik açıdan önemli projelere yönelik olarak verilmesini sağlama ihtiyacı, bu koordinasyonda önemli bir faktör olmuştur. Kısa süre önce Ankara'da EBRD Mukim Ofisinin kurulmuş olması Bankanın hissedar ülke büyükelçilikleri de dâhil olmak üzere çok daha fazla donörle çok daha yakın eşgüdüm kurabilme yeteneğini arttıracaktır.

Dünya Bankası Grubu

Dünya bankası Grubu şu anda Mart 2012'de kabul edilen 2012-2015 Ülke Ortaklık Stratejisi (CPS) çerçevesinde çalışmaktadır Yeni Ülke Ortaklık Stratejisinin ana direkleri ise aha fazla rekabetçilik ve istihdam, daha iyi özsermaye ve kamu hizmetleri ve daha derin sürdürülebilir kalkınmadır.

Türkiye, Dünya Bankasının en büyük orta gelirli ortaklarından biridir ve aktif portföy bakımından üçüncü en büyük borçlanandır.

Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası IBRD

2008 – 2010 mali yıllarında IBRD'nin Türkiye'ye verdiği toplam kredi 7,6 milyar USD olmuş ve böylece Ülke Ortaklık Stratejisinin başındaki beklentileri 1,4 milyar USD'yi geçmiştir; bunun temel nedeni, 2008/9 küresel mali krizine yanıt veren bir orta vadeli ayarlama olmuştur. IBRD'nin Kalkınma Politikası kapsamında verdiği krediler bu dönemde 4,4 milyar USD olmuş, yatırım finansmanı içinse 3,2 milyar USD sağlanmıştır. Yatırım finansmanının önemli bir kısmı belediye, KOBİ ve enerji sektörleri için verilmiştir.

EBRD faaliyetlerini ve politika diyalogunu IBRD'nin ilgili sektörlerdeki politika angajmanı doğrultusunda koordine etmektedir ve zaman zaman (örneğin enerji sektörü düzenleyicisiyle) teknik yardım sağlama yoluyla ya da kredi ve yatırım operasyonları yoluyla ilgili sektörel politika düzenlemelerinin daha geç evrelerdeki

uygulamasını doğrudan desteklemektedir. Ancak, EBRD'nin özel sektör odağı, iki kurum arasında rollerin net bir şekilde birbirinden farklılaşmasıyla sonuçlanmaktadır. İki kurum arasında yakın danışma süreçlerinin gerçekleştiği kilit alanlardan biri yurtiçi sermaye piyasası gelişimidir.

International Finance Corporation IFC (Uluslararası Finans Kurumu)

2008-11 mali yıllarında, IFC Türkiye'de gerçekleştirdiği 45 işlem kapsamında toplam 2 milyar USD finansman sağlamıştır. 2011 mali yılında, IFC kendi hesabına 467 milyon USD, katılımcıların hesabına ise 787 milyon USD sağlamıştır.

Son Ülke Ortaklık Stratejisi sırasında IFC'nin ana odak alanı KOBİ'ler, enerji verimliliği ve yurtdışındaki Türk yatırımcıların desteklenmesi olmuştur. Aynı odak yeni Ülke Ortaklık Stratejisinde de korunmaktadır; ancak Altyapı PPP'lerinde beklenen artışın desteklenmesi ve önemli bir iş alanı haline gelebilir.

Özellikle 2008/9 kriz döneminde, IFC ve EBRD kilit projelerde finansman boşluklarını doldurmak amacıyla yakın koordinasyon içinde çalışmıştır. Enerji sektöründe nispeten büyük iki paralel finansman tamamlanmıştır ve diğer kurumsal müşterilerle görüşmeler yakından koordine edilmiştir. Menkul kıymetleştirme yapıları çerçevesinde Türk bankalarıyla üç işlem ortak finanse edilmiştir (ancak gelirler farklı şekillerde kullanılmıştır); hâlihazırda ise büyük bir ulaştırma kamu-özel ortaklığı (PPP) projesi ve büyük bir enerji sektörü projesi için ortak yetki yaklaşımları aranmaktadır.

Avrupa Birliği

2007'den bu yana, Türkiye Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında AB'den mali yardım almaktadır. Türkiye'ye verilen IPA yardımı yerinden yönetim esasına göre ve aday ülkeler için mevcut olan beş IPA bileşeni kapsamında uygulanmaktadır.

AB'nin bu büyük programı EBRD'nin Türkiye'de odaklandığı tüm sektörleri kapsamaktadır ve birlikte çalışma fırsatlarının belirlenmesine büyük dikkat gösterilmektedir. Bugüne dek, AB hibeleri enerji verimliliği projeleri için ve uzak bölgelerdeki MKOBİ'lerin krediye erişimini desteklemek için kullanılmıştır. AB fonlarının özellikle su, atık su ve katı atık yönetimi olmak üzere belediye faaliyetleri için kullanılmasının yolları araştırılmıştır. Bölgesel ulaştırma projelerinde ortak çalışma için iyi fırsatlar tespit edilmiştir.

Avrupa Yatırım Bankası (EIB)

EIB 1960'ların ortalarından bu yana Türkiye'de kredi verme faaliyetleri gerçekleştirmektedir. EIB'nin misyonu ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek ve AB'ye katılım öncesi evrede Türkiye'ye yardımcı olmaktır. 2010 yılı sonuna kadar geçen 5 yıl içinde, EIB Türkiye'de 11 milyar Euro'yu aşan bir toplam kredi hacmine ulaşmıştır. EIB kredilerinin düzeyi 2004 yılı sonunda katılım müzakerelerinin başlamasıyla birlikte 2005'ten itibaren dramatik bir şekilde artmıştır.

EIB'nin Türkiye'deki kredi verme faaliyetleri şu anda yıllık 2 milyar Euro civarındadır ve üç kaideyi temel almaktadır: (i) hem ulusal düzeyde (ulaşım sektörü,

enerji, çevre, Ar-Ge) hem de yerel düzeyde (su ve atık su yönetimi, kent içi ulaşım) kritik altyapı projelerini desteklemek için kredi verme; ii) özel ve kamu bankalarından oluşan geniş bir ağ yoluyla KOBİ'lere kredi vermek; ve (iii) temelde enerji sektörü lehine ve doğrudan yabancı yatırımı destekleyecek şekilde kurumsal kredi verme.

Türkiye, AB dışında EİB fonlarının en büyük alıcısı konumundadır.

EBRD ve EIB enerji sektöründe bir kurumsal projeyi ortak finanse etmişlerdir ve şu anda büyük bir ulaştırma altyapı projesinin eş finansmanı için görüşmelerin ileri safhasındadırlar. EIB, orta ölçekli yenilenebilir enerji projelerinin finansmanı için ortak bankalara uzun vadeli fonlar ve teknik yardım sağlayan ve EBRD tarafından başlatılan MidSeff projesi kapsamında dört bankaya kreditor olarak katılmıştır. EBRD aynı zamanda Avrupa Yatırım Fonu ile birlikte Türkiye'ye özgü iki yatırım fonuna ortak yatırım yapmıştır. Her bir kurumu ilgili proje stoku hakkında bilgilendirmek için düzenli olarak görüşmeler yapılmakta ve belirli işlemlerde birlikte çalışma fırsatları aktif olarak aranmaktadır.

Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası (CEB)

Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası tamamen sosyal bir göreve sahiptir ve başlıca üç eylem alanına odaklanır: Sosyal entegrasyonun güçlendirilmesi (mültecilere yardım dâhil), çevrenin yönetilmesi ve insan sermayesinin geliştirilmesi (eğitim, öğretim ve sağlık dâhil).

CEB'nin son on yıl içinde Türkiye'de verdiği krediler doğal afetlerin etkisinin azaltılması, çevre ve kent altyapısı, sağlık, eğitim ve KOBİ'lerde iş yaratımı ile ilgili projelere odaklanmıştır. Türkiye'de 2002'den bu yana verilen toplam kredi 1,95 milyar Euro'dur; bunun 100 milyon €'su 2011'de verilmiştir.

İslami Kalkınma Bankası (IDB)

İslami Kalkınma Bankası (IDB) 2009W'dan itibaren Türkiye'deki faaliyetlerini hızlandırmıştır ve o tarihten beri toplam 550 milyon Euro'luk toplam finansman sağlamıştır. Bu finansman beş projeye sağlanmıştır; bunların ikisi ulaşım altyapısı, ikisi KOBİ finansmanı, biri ise yenilenebilir enerji projesiydi.

Hâlihazırda, EBRD büyük bir yol ve köprü kamu-özel ortaklığı projesi için kurulan bir finansman konsorsiyumuna katılmaktadır. IDB kısa süre önce konsorsiyuma katılma isteğini ifade etmiş olup, faiz temelli bankacılık ile şeriat temelli bankacılığın bu proje finansman biçimine ortak katılabilmesini etkili ve verimli bir şekilde sağlayacak yapıların geliştirilmesi için çalışmalar sürmektedir.

EK 1 – SİYASİ DEĞERLENDİRME

Genel Bakış

Türkiye, Bankanın Kuruluşuna dair Anlaşmanın 1.ç Maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak çok partili demokrasi, çoğulculuk ve pazar ekonomisi ilkelerine bağlıdır ve bu ilkeleri uygulamaktadır; ancak hala bazı zorluklar vardır.

Özgür ve adil genel seçimler 12 Haziran 2011’de yapılmış ve seçimler sonunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ardına üçüncü kez iktidara gelmiştir.

Türkiye tüm alanlarda AB *müktesebatını* benimsemek için olumlu adımlar atmıştır; resmi katılım müzakerelerinin hızı ise yavaşlamıştır. Bu açıdan, ülke kurumsal kuvvetler ayrılığını arttırarak, sivil-askeri ilişkileri demokratik ilkeler doğrultusuna getirerek ve Kürt asıllılar da dâhil olmak üzere tüm vatandaşlar için demokratik standartların yükseltilmesi amacıyla bir demokratik açılım süreci başlatarak yurtiçi siyasi reformlarda önemli ilerlemeler yapmıştır. Atılan bu adımlar Türkiye’yi AB ile olan müzakerelerinde siyasi katılım kriterlerini karşılamaya daha da yaklaştırmıştır. Ancak, 2011 AB İlerleme Raporunda da belirtildiği gibi, özellikle ifade özgürlüğü, kadın hakları ve din özgürlüğü olmak üzere temel hakların uygulamada garanti edilmesi için daha fazla çabaya ihtiyaç vardır.

Siyasi hesap verebilirlik

Seçimler

Türkiye’nin tek kamaralı meclisi – Türkiye Büyük Millet Meclisi – parti listesine dayanan bir orantısal temsil sistemiyle dört yıllığına seçilen 550 milletvekilinden oluşmaktadır; meclise girebilmek için partinin ülke genelinde en az yüzde 10 oy almış olması gerekmektedir. Parlamentoda siyasi parti olarak temsil için gerekli yüzde 10 barajı – AGİT bölgesinde en yüksek barajdır – yasamanın temsilci doğasını etkileyen ana hususlardan biri olmayı sürdürmektedir.

İktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 12 Haziran 2011’de yapılan son genel seçimleri kazanmış, oyların neredeyse yüzde 50’sini alarak TBMM’de 327 sandalye almıştır. Bu sonuç AK Partiye yeni bir tek partili hükümet kurma olanağı vermiştir. Muhalefetteki Cumhuriyetçi Halk Partisi (CHP) ikinci gelerek yeni mecliste 135 sandalye almıştır. Yüzde 10 barajını aşmayı başarabilen üçüncü parti ise 53 sandalye ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olmuştur. Ek olarak, 35 bağımsız aday da milletvekilliğine seçilmiştir; bunların çoğu, kısa süre önce kurulan ve Türkiye’deki bazı Kürt topluluklarındaki seçmenleri temsil eden Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ile ilişkiliydi. Ekim ayına kadar süren bir boykotun ardından, BDP meclisteki yerini almış ve temsilcilerini yeni Anayasayı tasarlama göreviyle yeni kurulan meclis komisyonuna göndermiştir.

AK Parti son 2007 genel seçimlerine kıyasla oyunu arttırmış olsa da, AK Partinin sandalye sayısı 14 azalmış (341’den 327’ye), parti böylece anayasal çoğunluk için gerekli 330 koltuğa ulaşamamıştır. Bu sonuç, AK Partinin anayasal reformlar da dâhil olmak üzere bazı kilit konularda muhalefet partileriyle işbirliği yapması

gerekeceği anlamına gelmektedir. Hükümetin tüm partilerin katılımıyla içermeci ve açık bir anayasa hazırlama süreci başlatma kararı, siyasi partiler arasında bir uzlaşma ruhunu desteklemektedir.

Haziran 2011 genel seçimleri Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinden ve AGİT'ten gelen uluslararası gözlemciler tarafından demokratik, iyi yönetilmiş ve çoğulcu olarak değerlendirilmiş, ancak ifade özgürlüğü, azınlık hakları ve kadın hakları dâhil temel haklarda hala iyileştirmelere ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (PACE), yasamanın temsilci doğasını güçlendirmek için mevcut yüzde 10 barajının düşürülmesini önermiştir.

Anayasal Reform

Kapsamlı bir anayasal reform uzun süredir AK Partinin kilit iç siyaset önceliklerinden biri olmuştur. Daha önceki iktidar döneminde, AK Parti anayasa paketini referanduma götürmüş, referandum oylaması Eylül 2010'da yapılmıştır. Referandum ile hükümete askeri darbenin ardından 1982'de kabul edilen mevcut Anayasada değişiklik yapması için halk tarafından yetki verilmiştir. AB referandumunu "Avrupa'ya doğru önemli bir adım" olarak nitelendirmiştir. Ancak, referandum aynı zamanda Türk toplumu içindeki bölünmeyi de gözler önüne sermiş, yüzde 58 hükümet tarafından önerilen anayasal değişikliklere destek verirken yüzde 42 hayır oyu kullanmıştır.

Haziran 2011 genel Seçimlerinin ardından, AK Parti, CHP, MHP ve BDP'yi içermek üzere tüm partilerden eşit sayıda temsilciden oluşan özel bir meclis anayasa komisyonu kurulmuştur. Ekim 2011'de çalışmalarına başlayan Komisyonun başkanlığını Meclis Başkanı Cemil Çiçek yapmaktadır. Komisyon başkanı ve Türkiye Başbakanı yeni Anayasanın 2012 sonuna gelinmeden önce kabul edilmesi yönündeki beklentilerini ifade etmişlerdir.

T.C. Anayasası siyasi hesap verebilirliği yürütme, yasama ve yargı erklerinin ayrılığı yoluyla öngörmektedir. Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı Başbakanı, Hükümet Bakanlarını (Başbakanın tavsiyesiyle), Anayasa Mahkemesi üyelerini ve Genelkurmay Başkanını görevlendirir. Ancak, asıl siyasi güç Başbakana ve Hükümete verilmiştir. Geçmişte, askerler Türkiye'de güçlü bir siyasi rol oynamıştır. İktidardaki son dönemde, AK Parti hükümeti güvenlik sektöründe sivil denetimi arttıran reformlar yapmıştır. Yeni Anayasa için belirlenen kilit öncelikler ise demokratik kurumların güçlendirilmesi, sivil-asker ilişkilerinin arttırılması ve tüm Türkiye vatandaşları için insan haklarının ve özgürlüklerin desteklenmesini içermektedir. Yeni Anayasa ayrıca Cumhurbaşkanlığı ile Başbakanlık arasındaki güç dengesini de değiştirebilir. Tüm muhalefet partileri de anayasal süreç için belirledikleri öncelikleri ifade etmiştir. AB ve Avrupa Konseyi Türkiye'nin anayasal reform sürecini memnuniyetle karşılamıştır.

Hukukun üstünlüğü ve dürüstlük

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası yargının resmi olarak yürütme ve yasamadan bağımsızlığını öngörür. Ancak bu ilke geçmişte her zaman uygulanmamıştır, zira yargı, askerinin yanında, Türkiye'nin laik devletinin bekçileri olarak hareket etmiştir. AK Parti, 2010 anayasal reform paketi yoluyla da dâhil olmak üzere, yargının bağımsızlığını, tarafsızlığını ve etkililiğini arttıran reformlar uygulamıştır.

2012’de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri tarafından hazırlanan bir raporda, son yıllarda gerçekleştirilen ciddi reformlara rağmen Türkiye’de hukukun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarıyla aynı doğrultuda olmadığı sunucuna varılmıştır. İlerlemeyi önleyen başlıca faktörlerden biri, farklı düzeylerde hâkim ve savcıların izlediği, insan haklarının korunmasından ziyade devletin korunmasına öncelik veren kalıplaşmış tutum ve uygulamalarda yatmaktadır.

Avrupa Komisyonunun 2011 Türkiye İlerleme Raporu, mahkeme öncesi gözaltı süresinin uzunluğunu kaygı verici olarak nitelendirmiştir. Devlete karşı darbe planlarından oluşan son zamanlardaki yüksek profilli davalarda, tutuklamalarla iddianamelerin sunulması arasında geçen süre, savunmanın savcılık tarafından öne sürülen delillere erişiminin kısıtlı olması ve soruşturma emirlerinin gizliliği, tüm şüpheliler için etkili yargı garantileri hakkında kaygı uyandırmıştır.

Bankanın faaliyet gösterdiği birçok ülkeyle kıyaslandığında, yozlaşma Türkiye’de mutedil bir sorundur. Transparency International’ın Yolsuzluk Algıları Endeksine (CPI) göre 2011’de Türkiye 182 ülke arasında 61. olmuştur. Yolsuzlukla mücadele çabalarında Türkiye, Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubunun (GRECO) tavsiyelerini aktif olarak uygulamaktadır.

Medeni haklar ve insan hakları

Medeni haklar ve insan hakları 1980 Anayasasında koruma altına alınmıştır ve bu hakların meclis tarafından hazırlanmakta olan yeni Anayasada daha da ilerletilmesi beklenmektedir. Türkiye tüm başlıca uluslararası insan hakları sözleşmelerini onamıştır. Yeni onanan insan hakları belgeleri arasında Eylül 2011 tarihle BM İşkence Sözleşmesinin İhtiyari Protokolü yer almaktadır.

Tük vatandaşlarının haklarının korunmasında son yıllarda iyileşmeler olmuştur. Ancak, uluslararası insan hakları gözlemcileri başta dini azınlıkların ve farklı kültürlerin hakları olmak üzere ifade özgürlüğü hakkında; yazar ve gazetecilere karşı açılan davaların sayısı ve internete erişimin önündeki kısıtlamalar; terörle mücadele mevzuatının uygulanma şekli ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında kaygılarını ifade etmeye devam etmektedirler. Kadınların ülkenin siyasi hayatında daha fazla katılımını ve temsilini desteklemeye ihtiyaç vardır.

Türkiye, çeşitli görüşlerin ifade edildiği çoğulcu bir medyaya sahiptir ve azınlık hakları ve kültürel haklar ile askerinin rolü dâhil hassas konularda açık tartışmalar desteklenmektedir. Ancak, gazetecilere karşı açılan çok sayıdaki dava ve soruşturma, ifade özgürlüğüne zarar vermektedir. Şu anda Türkiye, tüm AGİT ülkeleri arasında en fazla tutuklu gazeteci bulunan ülkedir. Mayıs 2011’de Türk Anayasa Mahkemesi Basın Kanunu’nda bir değişiklik yaparak gazeteciler aleyhine ceza davası açmak için zaman aşımını iki aydan sekiz yıla çıkarmıştır. Bu karar, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi tarafından gazetecileri ceza davası tehdidi altına sokan bir gelişme olarak ifade edilmiştir. Türk makamları AGİT tarafından ifade edilen kaygıları ele alma sözü vermişlerdir.

AK Parti hükümeti 2009’da ilan edilen demokratik Kürt açılımı konusunda azimli bir gündem izlemiştir. Bu amaca yönelik çeşitli adımlar atılmıştır; örneğin belediyelerde

birden fazla dilin kullanılması gibi. Bir Türk Üniversitesinde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Ancak, 2011 AB İlerleme Raporu “Türkiye’nin azınlıklara yaklaşımının kısıtlayıcı olmaya devam ettiği” ve “dil, kültür ve temel haklara Avrupa standartları doğrultusunda tam saygı ve korumaya henüz ulaşamadığı” sonucuna varmaktadır.

Anayasal reform süreci vatandaşların haklarının tam olarak korunması konusunun ele alınması ve Güney ve Güneydoğu Bölgelerinde barış ve istikrarın desteklenmesi için bir fırsat penceresi açmaktadır. BDP’nin anayasa komisyonuna katılması, diyalog ve uzlaşma fırsatını arttırmaktadır. Mecliste temsil edilen tüm partileri içeren anayasal reform süreci, Türkiye’de demokratik standartları ve özgürlükleri daha da ilerletme potansiyeline sahiptir.

EK 2 – GEÇİŞ ZORLUKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Aşağıdaki tablo v destekleyici metin, 2011 Geçiş Raporuna göre Geçiş Zorluklarının sektör sektör genel bir değerlendirmesini yapmaktadır. Her bir sektör için iki ayrı skor vardır; biri piyasa yapısını, diğeri ise piyasayı destekleyen kurumları derecelendirmektedir. Skorlar önemsiz, küçük, orta ve büyük şeklinde sıralanmaktadır. “Önemsiz,” kalan zorlukların küçük zorluklar olduğu ve sektörün iyi işleyen bir pazar ekonomisi standartlarına doğru ilerlemede iyi gelişme sağladığı anlamına gelmektedir. “Büyük” kalan zorlukların büyük olduğu ve sektörün bu boyutunun henüz reformun ilk evrelerinde olduğu anlamına gelmektedir.

Kurumsal Sektörler	Pazar yapısı	Piyasası destekleyen kurumlar
Tarım İşletmeciliği	Orta	Küçük
Genel sanayi	Küçük	Orta
Gayri menkul	Küçük	Orta
Telekom	Orta	Küçük
Enerji		
Doğal kaynaklar	Orta	Küçük
Sürdürülebilir enerji	Orta	Orta
Güç	Orta	Orta
Altyapı		
Su ve atıksu	Orta	Orta
Kent içi ulaşım	Orta	Küçük
Yollar	Orta	Orta
Demiryolları	Orta	Orta
Mali Sektörler		
Bankacılık	Orta	Orta
Sigorta, diğer fin hiz	Orta	Küçük
MKOBİ finans	Orta	Orta
Özel sermaye	Büyük	Küçük
Sermaye piyasaları	Küçük	Küçük

KURUMSAL SEKTÖR

Tarım işletmeciliği

Pazar yapısı: *Orta*

Piyasa kurumları: *Küçük*

Tarım, nispeten korunaklı bir sektör olmaya devam etmektedir. Türkiye’de birçok canlı hayvan ve hayvan ürünü üzerinde yüksek ithalat vergileri bulunmaktadır. Türkiye topraklarının yarısından fazlası işlenebilir alan olsa da, uygun sulamanın olmaması, ailelerce işletilen, ekonomik olmayan ve nispeten küçük olan bireysel çiftlikler ve modern üretim girdileri, teknikler ve makineler için yeterli sermaye ayrılmaması, ülkenin tarım

potansiyeline tam ulaşmasını engellemektedir. Son yıllarda, başlıca endüstriyel şirketler gıda işleme sektörüne yatırım yapmaya ve bu sektörde işletmeleri birleştirmeye başlamış, bu da ISO sertifikasyonu ve kalite standartları açısından önemli iyileşmeler sağlamıştır; ancak orta büyüklükteki şirketler hala geride kalmaya devam etmektedir. Büyük ölçekli perakende sektöründe ilerleme, işletme ruhsatı almadaki zorluklar nedeniyle sektöre uğramaktadır. Türkiye'nin DTÖ taahhütlerine uygun olsa da, tarım işletmeciliği sektöründe başlıca zorluklar şunlardır: tarım işletmeciliğinde devletin yüksek katılım ve müdahale düzeyinin ele alınması; batılı hijyen, kalite (özellikle malların izlenebilirliği) ve verimlilik standartlarının karşılanmasında orta ölçekli şirketlere yardımcı olunması; bölgelerde özel ticaret ve depolama altyapısının geliştirilmesi; ve finansman için pazar tabanlı kurumların desteklenmesi (WHR).

İmalat ve Hizmetler

Pazar yapısı: Küçük

Pazar kurumları: *Orta*

Türk imalat ve hizmet (M&S) sektörü genel olarak uluslararası ticarete açıktır. Ancak Türkiye son zamanlarda EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birliği) dışındaki belli ülkelerden gelen tekstil ithalatlarına tarife uygulamaya başlamıştır; dört yıldır yapılan bu uygulamanın amacı yerli üreticilerin korunmasıdır. Ar-Ge harcamalarında ve patent kayıtlarında artış olmuştur ve bunlar artık CEB bölgesindeki en iyi rakamlara denktir. Özel işletme kurma ve işletmeye yönelik yasal ve düzenleyici çerçevenin, özellikle de mevcut yasaların ve sözleşme icralarının uygulamasının güçlendirilmesi gerekmektedir. Rekabetçilik, faaliyetlerin enformalden formale kaymasına yardımcı olan yapısal reformlarla arttırılabilir. Kurumsal yönetişimde yeniden yapılandırma ve iyileştirmeler ve enerji verimliliği standartları, az gelişmiş bölgelerdeki orta ölçekli işletmeler için önemli bir zorluk olmaya devam etmektedir. Türk imalat sanayisinin görece rekabetçiliği de hala enerji ve ulaşım sektöründe tamamlanmamış olan reformlardan olumsuz etkilenmektedir.

Gayrimenkul

Pazar yapısı: Küçük

Pazar kurumları: *Orta*

Gayrimenkul sektörü son on yıl içinde önemli gelişme kaydetmiş, yeni mülk türleri ve finansman araçları gelmiştir. Perakende sektörü özellikle en büyük pazarlar olan İstanbul ve Ankara'da beredeyse doygunluğa ulaşmıştır ve küresel mali kriz nedeniyle azalan talep bu trendi şiddetlendirmiştir. Diğer yandan, A Sınıfı ofis ve endüstriyel pazarlar için orta vadeli büyüme potansiyeli olumlu olmaya devam etmektedir. Bölgesel dengesizlikler vardır ve ülkenin doğu ve güney bölgesinde tüm alt sektörler henüz yeterince gelişmemiştir. Turizm sektörü nispeten gelişmiştir, ancak gelişme açısından büyük şehirlerle sahillere ve ülkenin geri kalanı arasında eşitsizlikler vardır. Kurumsal yatırımcılar ülkede aktif durumdadır, ancak pazarın büyüklüğü çok daha fazla sayıda yatırımcı barındırabilir. Gayrimenkul piyasalarıyla ilgili yasal ve düzenleyici çerçevenin iyileştirilmesi gerekmektedir. Mortgage (tut-sat) finansmanı görece az gelişmiştir, ancak 2007'de yeni bir mortgage kanunu çıkarılmıştır ve bu kanun gayrimenkul finansmanı için

koşulları iyileştirmeye başlamış olmalıdır. Gayrimenkulde gelişim, arazi iktisabı için gereken zorlu ve zaman alıcı süreç yüzünden sektöre uğramaktadır.

Telekomünikasyon

Piyasa yapısı: *Orta*

Piyasa kurumları: *Küçük*

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTİK), idari ve mali açılarından bağımsız bir ulusal düzenleyici kurumdur. Üç operatörlü mobil pazarında en büyük oyuncu olan Turkcell, cep telefonunu başka operatöre taşıyabilme olanağına rağmen yüzde 55'lik bir pazar payını kontrol etmeye devam etmektedir. Sabit hat hizmetleri veren Türk Telekom (özelleştirilmişse de devletin altın hissesi vardır), bakır bazlı ağının kapsama alanı nedeniyle sabit hat pazarında hâkimdir. Türk Telekom'un internet kolu olan TTnet, DSL hizmetleriyle birlikte geniş bant internet pazarında hâkim konumunu korumaktadır, ancak pazar payı 2006'dan beri sürekli düşmektedir. Ne var ki, mobil geniş bant çok hızlı büyümekte olup geniş bant pazarından artan bir pay almaktadır. Türkiye'de çok sayıda lisanslı ve operasyonel ISP (İnternet hizmet sağlayıcı) vardır. İnternet kullanıcılarının sayısı yakın zamanda önemli bir artış kaydetmiştir ancak internet penetrasyonu konut sektöründe düşük PC penetrasyonu nedeniyle düşük olmaya devam etmektedir. İnternet bağlanabilirliği açısından bölgesel eşitsizlikler önemini korumaktadır ve çevirmeli erişim kırsal alanlarda en çok kullanılan bağlantı türü olmaya devam etmektedir. Dijitalleşme sürecinin, toprakların genişliği ve yapılacak muazzam yatırımlar düşünüldüğünde 2015/17'de tamamlanması beklenmektedir.

ENERJİ VE ALTYAPI

Doğal Kaynaklar

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Küçük*

Devlete ait petrol ve gaz keşif ve üretim şirketi olan TPAO, iç üretimin yaklaşık yüzde 90'ını üretmektedir. TÜPRAŞ (petrol rafinerileri şirketi) ve POAŞ (büyük bir petrol ürünleri perakendecisi) özelleştirilmiştir ancak hâkim üreticiler olmaya devam etmektedirler. Perakende yakıt sektörü devlet kontrolünden çıkarılmaktadır ve yeni oyuncular pazara giriş yapmıştır. 2005'te, Petrol Piyasası Kanunu fiyat tavanlarını kaldırarak ve petrol ürünleri üzerindeki ithalat kotalarını kaldırarak sektörde rekabeti canlandırmıştır. Ancak, yetersiz depolama kapasitesi ve taşıma sorunları pazarda daha fazla rekabeti önlemektedir. Türkiye'nin petrol ve gaz boru hattı ağı, devlete ait olan BOTAŞ tarafından işletilmektedir. Yasal gereklere rağmen, BOTAŞ'ın bölünmesi ve iletim dışındaki faaliyetlerinin özelleştirilmesi (toplam kapasitenin sadece yüzde 10'u başarıyla ihale edilmiştir) ve pazara rekabet getirilmesi konularında çok az ilerleme kaydedilmiştir. Gaz pazarı operasyonlarını iyileştirmek ve rekabeti arttırmak için düzenleyici kurumun kapasitesi güçlendirilmelidir. Doğal kaynak sektörü için en başlıca geçiş zorlukları BOTAŞ dâhil devlete ait işletmeler içinde reform, şirketleşme ve daha iyi kurumsal yönetişimin sağlanması; endüstrideki çevre, sağlık ve güvenlik standartlarının

iyileştirilmesi; madencilik varlıklarının nihayetinde özelleştirilmesi; ve petrol ve gaz taşıma tarifelerinin belirlenmesi için ve depolama tesislerine üçüncü şahıs erişimi için dâhil olmak üzere, şeffaf düzenleyici mekanizmalar oluşturulmasıdır.

Sürdürülebilir Enerji

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Türkiye bir Enerji Verimliliği Kanunu onaylamıştır ve EnVer için temel kurumları kurmuştur (enerji verimliliği kurumu); ancak yine de enerji tasarrufu için gösterge hedefler belirleme ve bu hedeflere ulaşmada kullanılacak araçlar belirlemek gibi, yapacak henüz çok şey vardır. Enerji tarifeleri işletme maliyetlerini yansıtır ve düşük maliyetli verimlilik önlemleri için bazı teşvikler sağlar; ama bunlar yine de çevresel maliyetleri yansıtmaz. Türk ekonomisi nispeten enerji verimlidir (düşük enerji yoğunluğu). Türkiye Enerji Verimliliği Stratejisi 2004 yılında, Türk mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlaştırmak amacıyla benimsenmiştir. Yenilenebilir enerji (YE) çerçevesi mevcuttur ve çeşitli YE teknolojileri için tarife garantisi ve zorunlu indirimleri içerecek şekilde destek sağlamaktadır. Ocak 2011’de yen, Yenilenebilir Enerji Kanunu kabul edilmiştir; kanun güç satın alma fiyatlarını on yıllık bir süre için garanti etmektedir. Yenilenebilir kaynakların kullanımı (hidro ve rüzgar) şimdiden oturmuştur, ancak ülkenin potansiyel yenilenebilir enerji kapasitesinin hayli altındadır. Türkiye, Ağustos 2009’da Kyoto Protokolünü onamıştır; ancak protokol Türkiye’ye herhangi bir önlem şartı getirmemektedir. Kalan zorluklar ise daha etkili enerji verimliliği proje uygulaması sağlanması ve iklim değişikliği için projeler yapılması ve kurumsal gelişimin desteklenmesidir.

Güç (elektrik)

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Güç sektörü tamamen bölünerek iletim, ticaret ve dağıtım şirketleri olarak ayrılmıştır. Serbestleştirme süreci hala devam ederken, özel sektör katılımı hala yetersizdir. Devlete ait şirketler elektrik tedarik zincirinin her bir halkasında hâkim konumdadır. Üretim segmanı devlete ait olan EÜAŞ hâkimiyetindedir (kapasitenin yaklaşık yüzde 50’si) ve ağlara IPP erişimi hakkında bazı sorular sorulmaya başlanmıştır. Üretimde özelleştirme süreci henüz yeni başlamaktadır ve hükümet 45 hidroelektrik, kömür ve doğal gaz santralini satmayı planlamaktadır. İletim tamamen devletin elindedir ve muhtemelen böyle kalacaktır. Dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi hızla devam etmektedir. Türk kurumlarının kalitesinin iyileştirilmesinde ilerleme sağlanmıştır. Katılımcıları lisanslayarak piyasa kurallarını onaylamak için bağımsız bir düzenleyici (EPDK) kurulmuştur. Hükümet yavaş yavaş maliyetleri yansıtan tarifelere doğru ilerlemektedir. Yenilenebilir enerjilerin gelişimini desteklemek için bir tarife garantisi ve indirim mekanizması bulunmaktadır; 2010 yılının sonunda yenilenebilir enerji türüne göre farklılaştırmak için bunlar yakın zamanda revize edilmiştir ve bazı tür yenilenebilir projelerin geliştirilmesinde (özellikle jeotermal ve biyokütle) yardımcı olması beklenmektedir.

Su ve atık su

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Yerel yönetimler belediye su hizmetlerinden sorumludur. Su hizmetlerini çok azı şirketleşmiştir; çoğu belediyelere entegre haldedir. Belediyeler merkezi makamların sıkı mali kontrolü altındadır ve tipik olarak İller Bankasından çok borçlandıkları ve dar ve katı bir gelir tabanları olduğundan krediye uygun değildirlere. Hizmet sunumuna odak yaygın olup, operasyonel ve finansal performans genellikle iyidir; hizmetlere erişimin özellikle küçük belediyelerde iyileştirilmesi gerekmektedir. Tarifeler genellikle 1. sıra şehirlerde maliyeti çıkaracak düzeyde, daha küçük belediyelerde ise maliyete yakındır. Sektördeki zorluklar arasında belediyeler için finansman yükünü hafifletmek için belediye hizmetlerinin şirketleştirilmesi, maliyetleri yansıtan tarifelerden oluşan bir kültürün geliştirilmesi ve su hizmetlerinde iyi operasyonel ve mali performans yer almaktadır. Diğer öncelikler ise şunlardır: özellikle büyük şehirlerin dışında daha zayıf olan işletmecilerin yeniden yapılandırılması, hizmet genişletme sürecinin hızlandırılması için daha fazla özel sektör katılımı ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesi (özellikle su arıtma için).

Kent içi Ulaşım

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Küçük*

Yerel yönetimler belediye toplu taşıma hizmetlerinin sağlanmasından ve planlanmasından sorumludur ve düzenleyici kapasite nispeten gelişmiştir (en azından büyük belediyelerde); yeni hafif raylı metro yatırımları için ulusal otoritelerden onay gerekmektedir. Mali ve operasyonel performans genellikle iyidir ve dünyadaki gelişmiş kent içi ulaşım pazarlarıyla karşılaştırılabilir düzeydedir. Altyapı varlıkları tipik olarak İller Bankasından borçlanan veya merkezi yönetimden doğrudan transfer alan belediyeler tarafından finanse edilmektedir, zira belediyeler in vergi toplayabilecekleri hizmetler sınırlıdır ve belediyelerin borç yükü yüksek ve sürdürülemez düzeylerde. Kent içi ulaşım sektöründe özel otobüs ve minibüs işletmecileri yaygındır. Tarife belirlemede benimsenen yaklaşım, maliyeti çıkarma ilkelerine dayanılır ama sözleşme yapıları, özellikle de daha sofistike hizmet sözleşmeleri (örn hizmet standartlarını da içeren) henüz yaygın değildir. Balıca zorluk, maliyet ilişkili tarifeler ve iyi işletme performansı ile karakterize bu oturmuş kültürün belediye ulaşım işletmecilerinin şirketleştirilmesi yoluyla ilerletilmesi, böylece bunlara kendi bilançoları üzerinden yatırımları finanse etme olanağı verilmesidir. Diğer zorluklar ise şunları içermektedir: çoğu küçük belediyede ve ülkenin az gelişmiş yerlerinde hizmet kapsamının iyileştirilmesi, hizmet sözleşmelerinin rafine edilmesi, PPP yapılarının yaygınlaştırılması ve büyük kentlerde kent içi yol ve sokak yönetimi ve planlama yeteneklerinin rafine edilmesi.

Yollar

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Karayollarının ve bölgesel kilit koridorların sorumluluğu, ayrı bir bütçesi olan ama merkezi hükümetten özerk olmayan Devlet Karayolları Genel Müdürlüğüne aittir. Türkiye’de birkaç ücretli yol ve ücretli köprü mevcuttur. Bazı özel sektör şirketlerine devlet yollarının ve otoyollarının bakım sözleşmeleri verilmiştir. EK olarak, hükümet PPP esasına göre yapılacak bir dizi yol kısmı belirlemiştir. Avrasya Tüneli ve Gebze-İzmir Karayolu için bir YİD sözleşmesi ihale edilmiştir ve birkaç bankayla finansman görüşmeleri devam etmektedir. Mevcut otoyollar ve köprüler için bir ihale de açılmıştır. Yakıt ücreti, bölgedeki en yüksekler arasındadır. Yol bakımı için performans-temelli sözleşmelere geçilmesi ve adil ve açık ihale süreleri geliştirilmesi; uluslararası en iyi uygulamalar doğrultusunda PPP projelerinin geliştirilmesi; ve karayolu kuruluşlarında yönetim ve hesap verebilirliğin iyileştirilmesi ise kalan geçiş zorluklarıdır.

Demiryolları

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Son yıllardaki birtakım gelişmelere rağmen, demiryolu sektörü uluslararası standartlara göre az gelişmiştir. Blok tren işletimi navlun maliyetlerini azaltmıştır; sanayi bölgelerinde iltisak hatları oluşturulmuştur; bir lojistik merkezi (Gelemen) faaliyete girmiş, üçü ise hala yapım aşamasındadır (Kaklık, Hasanbey ve Köseköy); ayrıca, navlun taşımacılığının karayollarından demiryollarına aktarılması için Avrupa’da yaygın olarak kullanılan Ro-La modeli uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, Devlet Demiryolları (TCDD), tüzel kişilik olmasına karşın, henüz tam olarak ticarileştirilmemiştir ve sürekli zarar etmektedir. Politika yapma işlevi hükümettedir. TCDD tamamen entegre bir demiryoludur (operasyonlar altyapıdan ayrılmamıştır), ancak mali performansı kötüdür ve navlun trafiğini sürekli karayolu sektörüne kaptırmaktadır. Ülkenin bazı kesimlerinde çok küçük bazı özel işletmeler mevcuttur, ancak bunlar TCDD için ya da karayolu taşımacılığı için bir tehdit oluşturmamaktadır. Hükümet Ankara’da bir hızlı tren istasyonu ve yeni demiryolu hatlarının inşa edilmesi için bir dizi potansiyel PPP projesi belirlemiştir, ancak bunların ihalesi henüz yapılmamıştır. Geçiş zorlukları ticarileştirme, yapısal bölünme ve kurumsal yeniden yapılanma amacıyla yapılan büyük ölçekli sektör reformunun uygulanmasında; ana navlun operasyonlarının ve yan hizmetlerinin özel sektörde geliştirilmesi; ve yeterli bir düzenleyici çerçevenin geliştirilmesi ile ilgilidir.

MALİ KURUMLAR

Bankacılık

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

Güçlü ve iyi düzenlenen bir bankacılık sektörüne rağmen, Türk finans sektörü mali aracılık açısından nispeten küçük ve yüzeyseldir. Yerli bankalarda özel sektöre verilen

krediler son yıllarda önemli ölçüde artmıştır, ancak yine de 2010 sonu itibariyle GSYİH'nin yaklaşık yüzde 47'si ile hala nispeten düşüktür. Mevduatlar büyümeye devam etmiştir, ancak Eylül 2011'de bu mevduatların yüzde 84'ü 3 ay veya daha kısa vadelere sahipti; buna karşılık krediler– bankaların varlıklarının neredeyse yarısı – giderek daha çok orta ve uzun vadeli hale gelmiştir. Bu uyumsuzluk önemli bir korunmasızlığı temsil etmektedir; özel sektör kredileri 2010 ortalarından bu yana her ay (yıllık) yaklaşık yüzde 30 büyümektedir. Yerli kaynaklardan uzun vadeli finansmana erişim MKOBİ'ler ve hane halkları için hala bir sorundur. Devlet mülkiyeti toplam varlıkların yaklaşık yüzde 32'sine denk gelmektedir ve 2008 yılından bu yana büyük bir özelleştirme gerçekleştirilmemiştir. Bankaların kabaca yüzde 40'ının çoğunluğu 2010'da yabancılara ait olsa da, bunlar toplam varlıkların sadece yüzde 17'sine karşılık gelmiştir. Bankacılık denetleme ve düzenleme, 2001 mali krizinden bu yana, birleştirilen BDDK tarafından uygulanan sıkı kanun ve yönetmelikler sayesinde önemli ölçüde iyileştirilmiş, ihtiyatlı düzenleme konusunda da son zamanlarda iyileşme sağlanmıştır. BDDK toplam 30 yabancı ortakla bankaların denetimi ve personelin eğitilmesi konusunda işbirliği için mutabakat zaptı imzalamıştır.

Mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Orta*

MKOBİ'ler 2008 sonu itibariyle toplam şirketlerin yüzde 99,9'unu oluşturmakta (çoğunluğu mikro ve küçük) ve istihdamın yüzde 82'sini temsil etmektedir. Ancak, bunlar ekonomide mali olmayan katma değerın yüzde 51'ini gerçekleştirmiştir. Finansal aracılık düşüktür ve büyük şehirler dışında KOBİ finansmanı sınırlıdır. Politika belirleyenler kamu bankalarını ve özel bankaları MKOBİ'lere yönelik kredi hatlarını iyileştirmeye (devlet sponsorlu bir mikro-kredi aracı ile birlikte) ve İstanbul Borsasında bir MKOBİ piyasası (Yükselen Şirketler Piyasası -EMC) oluşturmaya teşvik etmişse de, finansmana erişim iş yatırımları ve iş büyütme için hala bir engeldir. Krize yanıt olarak, hükümet 2009'da Kredi Teminat Fonunun sermayesini ciddi düzeyde artırmıştır. Kredi bilgi hizmetlerinin kapsamının iyileştirilmesi, iflas kanunlarının daha iyi uygulanması ve işleyen, coğrafi olarak birleştirilmiş bir teminat karşılıkları kayıt sistemi, bankaların uzun vadeli finansman sağlama konusundaki isteksizliğinin azaltılmasına yardımcı olacaktır.

Sigorta ve diğer mali hizmetler

Pazar Yapısı: *Orta*

Pazar kurumları: *Küçük*

Bankacılık dışı mali sektörün rolü artmaktaysa da hala nispeten sınırlıdır. Sigorta sektörü parçalanmıştır ve gelişiminin ilk evrelerindedir. Giriş önünde çok az engel vardır. En tepedeki ilk üç şirket, pazarın yüzde 34,1'ini oluşturmaktadır. Zorunlu üçüncü şahıs motorlu araç mesuliyet sigortası (CPTML), hayat dışı sigorta endüstrisinde primleri canlandırıcı baş unsur olmuştur. Zorunlu deprem sigortası ve tüketici kredisi sigorta planları ve tarım sigortası için uygulanan bir sübvansiyon planı, sektörde daha da büyümeye katkıda bulunacaktır. Türkiye sigorta mevzuat, düzenleme ve denetiminin AB çerçevesiyle aynı hizaya getirmeyi amaçlamaktadır, ancak Haziran 2007 tarihli Sigorta

Kanunu AB *müktesebatıyla* sadece kısmi olarak uyumludur. 1999'daki sosyal güvenlik reformunun ardından, özel (bireysel) emeklilik fonları 2003'ten itibaren faaliyete girmiştir. Emeklilik sistemi hazine ve Sermaye Piyasaları Kurulu (SPK) tarafından denetlenmektedir. Özel emeklilik fonu varlıkları GSYİH'nin yüzde 0,67'sine ulaşmıştır. Leasing (finansal kiralama) segmenti hayli gelişmiştir; 36 şirketin sağladığı leasing portföyü GSYİH'nin yüzde 8'ine denk gelmektedir.

Özel sermaye

Pazar Yapısı: *Büyük*

Pazar kurumları: *Küçük*

Uluslararası fonlar tarafından yapılan birkaç büyük anlaşmaya rağmen, Türkiye'de özel özsermaye hala görece erken bir evrededir ve sektörün temeli yeni AB üye devletlerinin çoğuna kıyasla daha az gelişmiştir. Pazarda beşten az ülkeye-özel fon yöneticisi bulunmaktadır ve fon kapsamına Türkiye'yi dâhil eden 10'un üstünde bölgesel fon yöneticisi bulunmaktadır. 2009'da özel sermaye yatırımlarında yaklaşık 700 milyon Euro'luk yatırım yapılmış, bunların çoğu EBRD bölgesinde olmuştur. Ancak, ekonominin büyüklüğüne kıyasla işlemler hala çok düşük düzeylerde seyretmektedir; aktif sermayenin GSYİH'nin sadece yüzde 0,3'ü olduğu, yatırım için emre amade tahmini sermayenin ise GSYİH'nin sadece yüzde 0,15'i olduğu düşünülmektedir. Taahhüt edilen sermayenin çoğu satın almalara odaklanmıştır; bunu büyüme ve iflas eşliğindeki hisse seneleri stratejileri izlemektedir. Küçük şirketlere sermaye taahhüdünde, risk sermayesinde ve ara finansman ve altyapı fonlarında eksiklikler vardır. Kurumsal tarafta, Türkiye OECD Kurumsal Yönetişim İlkeleriyle makul bir uyum sergilemektedir ve çok çeşitli yerel yatırımcıların sınırlı da olsa katılımları söz konusudur.

Sermaye piyasaları

Pazar Yapısı: *Küçük*

Pazar kurumları: *Küçük*

Menkul kıymetler piyasası mevzuatı büyük oranda IOSCO ilkeleriyle aynı doğrultudadır; tespit edilen tek zayıflığı, mali piyasaları denetleyen ve kendi kendilerini düzenleyen kurumların işleyişinde olmuştur. Mart 2011'de kabul edilen yeni Türk ticaret kanunu, uluslararası kabul gören muhasebe standartlarını iç mevzuata katmayı, işletmelerin şeffaflığını arttırmayı ve Türk mevzuatını ilgili AB mevzuatıyla uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Yurtiçi sermaye piyasası, EBRD'nin faaliyet gösterdiği ülkeler arasında en derin ve en likit piyasadır ve uygun piyasa koşullarında elverişli finansman kaynakları sağlamaktadır. Türk bankaları ve şirketleri uluslararası tahvil ihraç ederken, yurtiçi kurumsal bono piyasası çok küçüktür, zira özel sektöre verilen krediler bankacılık sektörünün hâkimiyetindedir. Mevduat bankalarına Ekim 2010'da Türk Lirası cinsinden yerli tahvil ve bono çıkarma izni verildiğinden bu yana, mevduat bankalarınca bazı ihraçlar olmuştur; bunların büyük çoğunluğu 12 ay veya daha kısa vadeli banka tahvili olmuştur. Şirket garantileri, varlık karşılıklı bonolar ve icara sertifikaları gibi yeni sermaye piyasası araçları geliştirilmiş ve bu yeni ürünler ilk kez iki yıl önce çıkarılmıştır. Türkiye'deki para piyasası altyapısı iyi gelişmiştir. Türkiye'nin devlet tahvili piyasası, Polonya'ninkine birlikte, EBRD bölgesindeki en gelişmiş piyasadır.

Birincil ve ikincil piyasa altyapısı tamamen mevcut olup ikincil piyasa işlemlerinde likidite yüksektir.

EK 3 – YASAL GEÇİŞ

Genel Değerlendirme

Türkiye, genç Cumhuriyetin mevzuat olarak İsviçre temelli modelleri benimsemesiyle birlikte geçmiş 1920'lere dayanan uzun ve kesintisiz bir ticaret hukuku geleneğine sahiptir. EBRD değerlendirmelerine göre, Türk kanunları kurumsal yönetim ve kamu haheleri dâhil bazı alanlarda ileri düzeydedir. Diğer alanlarda ise sistemin piyasa faaliyetlerini tam olarak destekleyebilmesi için yükseltmeye ve modernizasyona ihtiyacı vardır. Bu, özellikle esneklikten uzak olan teminat işlemleri rejimi için geçerlidir. Yargının genellikle güvenilir olduğu bildirilmektedir, ancak dava ve işlemlerin çok uzun sürdüğü de çok kez rapor edilmiştir.

Yasal Geçiş Programı yoluyla, EBRD geçiş ülkelerinde yatırımcı dostu, şeffaf ve öngörülebilir bir hukuk ortamı yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Program aktiviteleri politika diyalogu, yasal değerlendirme ve ülke makamlarıyla teknik işbirliğini içerebilmektedir. Aşağıda, Bankanın Türkiye için belirlediği yatırım stratejisi için büyük öneme sahip olan yasal gelişmelerin bir gözden geçirmesi ile birlikte planlanan EBRD teknik işbirliği faaliyetlerinin bir özeti bulunmaktadır.

Yatırım ortamı / özel sektör

Özel sektörü destekleyen mevzuatta gereken iyileştirmeler

Medeni Kanun, teminat işlemlerinde – hem rehinler (taşınır mallar üstündeki teminat hakları) hem de mortgage'lar (taşınmazlar üzerindeki teminat hakları) geçerli başlıca hukuk kaynağıdır. Türk hukuku çerçevesinde teminat almak esneklikten hayli uzak bir süreçtir; zira borçlananın verebileceği karşılık türünü ve tarafların teminat paketi üzerindeki mukavelevi anlaşmalarını sınırlamaktadır. Uygulamacılar mevzuattan kaynaklanan sınırlamaların etrafından dolaşmak için çeşitli yollar önermişlerdir, ancak bu alternatifler karmaşıktır ve kısıtlı durumlarda geçerlidir. Türk makamları ve özel sektör arasında teminatlı işlemler rejimini basitleştirmenin ve modernleştirmenin en iyi yolu konusunda bir konsensüse varılması gerekmektedir. Mortgage piyasası da uzun ve maliyetli olan icra şeklinde yapılacak bir reformdan fayda sağlayacaktır.

EBRD'nin 2007 tarihli **kurumsal yönetim** değerlendirmesinde Türkiye OECD Kurumsal Yönetişim İlkeleriyle “Yüksek Uyum” sergileyen bir ülke olarak değerlendirilmiş ve sadece iki küçük eksikliğe dikkat çekilmiştir. İlgili mevzuat, yeni sürümü Temmuz 2012'de yürürlüğe girecek olan Ticaret Kanununda bulunabilir. Yeni Ticaret Kanunu güçlendirilmiş hissedar hakları, ticari işlemlerde bilgi teknolojilerinin kullanımı ve denetimlerde uluslararası standartların uygulanması gibi önemli değişiklikler getirecektir. Özellikle, yeni kanun hem sınırlı sorumlu (limitet) şirketlerin hem de anonim şirketlerin tek kişiyle kurulabilmesine, şirket sahiplerinin hazine hisseleri yaratmak suretiyle kendi hisselerini ellerinde tutabilmelerine ve azınlık hissedarlarının haklı bir nedenle şirketin feshedilmesi için bir mahkeme kararı talep etmesine izin verecektir. Yeni Ticaret Kanunu ayrıca bağımsız bir denetim şartı da getirmektedir; bunun Türkiye'deki şirket uygulamalarına daha fazla şeffaflık getirmesi beklenmektedir.

Acz rejimi 1932 tarihli, 2003 ve 2004'te değişikliğe uğrayan İcra ve İflas Kanunu ile

yönetilmektedir. Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu, Hukuk Usulleri Muhakemesi Kanunu ve Bankacılık Kanunu da iflas sisteminin bazı yönlerini düzenlemektedir. 2000-2001'deki Türk ekonomik krizinin ardından, Türk makamları iflas ve aciz usullerini gözden geçirmiştir. Kriz geniş bir alanı etkilemiş ve çeşitli şirket iflas işlemlerine yol açarak Türk aciz yönetmeliğini ve uygulamasını reform ve modernizasyona tabi tutmak için güçlü çabalara yol açmıştır. 2003-2004 değişiklikleri bir dizi tedbirle sonuçlanmıştır (örneğin, iflasın ertelenmesi, yeniden teşkilatlanma usulleri); bu tedbirlerin amacı mali sıkıntı içindeki şirketleri kurtarmak ve rehabilite etmek için düzenleyici ve yasal araçlar sağlayarak ulusal ekonomiyi canlandırmaktır. Ancak, bunlar hakkındaki genel görüş, bu tedbirlerin kreditorler aleyhine borçluların orantısız bir şekilde kayırdığı yönündedir. Ek olarak, Türkiye'deki uygulamacılar sistemde bazı eksiklikler olduğunu ve bu eksikliklerin sistemin verimliliğini olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. İflas süreci nispeten yavaş görülmektedir ve borçlular için süreci daha da geciktirmek hem yaygın hem de kolay bir işlem gibi görünmektedir. Mahkemeler ayrıca çok fazla iş yüküne sahiptir ve bu da duruşmalar arasında birkaç aylık aralar verilmesiyle sonuçlanmaktadır.

Türkiye'nin borç **sermaye piyasası** küçük ve görece genç olmasından dolayı Batı Avrupa'daki kadar gelişmiş değildir, ancak AB uyum süreci kapsamında yasal ve düzenleyici çerçeve sadeleştirilmiş ve çok daha etkili bir hale gelmiştir. Bankacılık kanunları ve yönetmelikleri büyük oranda AB direktörleriyle aynı doğrultudadır. 01 Temmuz 2011 ile 30 Haziran 2012 tarihleri arasında raporlama amaçları için Basel II uygulanacaktır. Bu sürenin ardından yürürlüğe girecektir. Diğer birçok ülkenin aksine, Türkiye 2008-2009 küresel mali krizinden pek fazla etkilenmemiştir. Borç sermaye piyasalarına etki eden hiçbir kanun, özellikle mali krize yanıt olarak benimsenmemiştir. Türkiye'nin bugünü başarısının büyük bölümü, 2001'deki çöküşün ardından mali sistemin nasıl yeniden inşa edildiğiyle alakalıdır. Türkiye yerel bankacılık sistemini güçlendirmiş ve güçlü, bağımsız düzenleyiciler yaratmıştır. Türkiye, Bankanın yerel para biriminin kullanımını ve yerel sermaye piyasalarının gelişimini desteklemek amacıyla bir dizi etkinliğe imza attığı Yerel Para Birimi ve Yerel Sermaye Piyasası İnisyatifinde öncelikli bir ülkedir.

Ticari konularda adli yetki

Türk yargı sisteminin etkililiği ile ilgili başlıca kaygılardan biri de bekleyen çok sayıdaki dava ve özellikle temyizler söz konusu olduğunda işlemlerin çok yavaş seyretmesidir. En son EBRD-Dünya Bankası İş Ortamı ve İşletme Performansı Araştırması (BEEPS), araştırmaya katılan iş dünyası temsilcilerinin sadece yüzde 25'inin Türk yasal sisteminin yeterince hızlı olduğuna inandıklarını göstermektedir. Bu sorunu ele almak için, Meclis 2011'de Yargıtay'ı yeniden yapılandıran ve ona daha fazla kaynak tahsis eden değişiklikleri kabul etmiştir. Özellikle, Yargıtay'daki daire sayısı 32'den 38'e çıkarılmıştır. Bekleyen davaların yarattığı sorunun çözülmesine yardımcı olabilecek bir başka reform ise hukuk ihtilafları için bir uzlaşma sistemi getirilmesi olabilir.

Altyapı

Türkiye'de kamu-özel ortaklıkları(PPP)/imtiyazlar için genel bir çerçeve yoktur ancak YİD'ler ve imtiyazlar bir süredir yaygın olarak kullanılmaktadır. İlgili hükümler altyapı ve kamu hizmetleri, elektrik, karayolları veya belediye kanunları gibi sektöre özel kanunlarda bulunabilir. YİD modelini düzenleyen 3996 sayılı Kanun, sektörlerin çoğunu

ve neredeyse tüm kamu kurumlarını kapsayan geniş bir uygulamalar yelpazesi sunmaktadır.

Bahse değer yasal boşluklar arasında şunlar yer almaktadır: PPP kurallarının hâlihazırda merkezden uzaklaştırılması, pazar katılımcıları ve finansörler için bazı zorluklar çıkarmaktadır; mevcut mevzuat imtiyaz potansiyeli olan tüm sektörleri kapsamamaktadır (adalet ve kültür kapsam altında değildir). . “İmtiyaz” için üzerinde birleşilen tek bir tanım yoktur. PPP projelerinde teminat hakkı yaratılmasını düzenleyen belli bir hüküm olmasa da, teminatlar medeni kanuna ve borçlar kanununa göre yaratılmaktadır. Mevzuatın bazı olumlu özellikleri arasında tarafların ihtilaf çözümü için tahkimi seçebilmesidir.

EBRD yatırım portföyü ve stoku düşünüldüğünde, PPP politika diyalogu ve PPP yasal/düzenleyici gelişmeler gelecek için bir öncelik alanını temsil edecektir. Kalkınma Bakanlığı (eski DPT) tarafından başlatılan kamu-özel ortaklığı (PPP) kanun taslağı birkaç yıldan beri vardır. Taslak kanunun amacı kamu-özel ortaklığı konseptini, ilkelerini, sektörlerini, prosedür ve modellerini tanımlamak, bunu yaparken yeterli derecede esneklik bırakmaktır. Türkiye’de PPP’leri kolaylaştırmak için, kreditorlerin korunmasına ve projelerin kar getirme garantisine odaklanan modern bir kanunun geliştirilmesine açıkça ihtiyaç vardır.

Kamu ihaleleri Türkiye’de Kamu İhaleleri Kanunu ve Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu ile düzenlenmektedir. 2002’den beri, bu kanunlar birkaç kez değişikliğe uğramıştır. En önemli ve en kapsamlı değişiklik, ulusal hukukun AB kamu İhale Yönergesiyle aynı hizaya getirilmesi amacıyla Ekim 2008’de kabul edilmiştir. Kamu ihalelerinde kurumsal çerçeve kapsamlıdır ve iyi yönetilmektedir ve Türkiye’deki yerel ihale makamları ihale kapasitelerini açıkça yükseltmekte, yeni ihale teknikleri (örn e-İhale) öğrenmektedir. Kamu ihale mevzuatı uluslararası standartlarla yüksek derecede uygunluk içerisindedir. Ancak, bazı kilit düzenleyici konular hala dikkat gerektirmektedir ve EBRD tarafından gerçekleştirilen yerel uygulama araştırmasında bazı uygulama sorunları tespit edilmiştir. Kamu ihale mevzuatındaki başlıca zayıflıklar yerli isteklilere iltimas gösterilmesi, çok geniş kapsamlı bir kara liste sistemi ve kamu ihale telafi usullerinin yeterli bağımsızlığa sahip olmamasıdır (inceleme işlemleri düzenleyici makam tarafından gerçekleştirilmektedir).

Telekom sektörü 2008 tarihli Elektronik Haberleşme Kanunu ve buna ek alt mevzuat ile düzenlenmektedir. Mevzuat çerçevesi büyük ölçüde 2003 AB Elektronik Haberleşme Düzenleyici Çerçevesini temel almaktadır. Türkiye’de sektörde rekabet çok yavaş gelişmiştir; bunun temel nedeni 3G mobil iletişimin tam ihdası ve serbestleştirilmesinin 2009 yılına kadar gerçekleşmemesidir. Şimdi bu politikalar yürürlüğe konduğundan, rekabetçi piyasa ilerleme göstermektedir. Ancak gelecekte otoriteler birincil ve ikincil mevzuatın son haline getirilip benimsenmesine, düzenleyici kurumun kurumsal bağımsızlığının güçlendirilmesine ve ilgili rekabetçi koruma önlemlerinin etkili bir şekilde uygulanmasına odaklanmalıdır. Otoriteler ayrıca geniş bant altyapısının ve hizmetlerinin daha hızlı gelişimini destekleyen politika önlemlerinin ve düzenleyici tedbirlerin uygulanmasına odaklanmalıdır.

EK 4 – KÜÇÜK İŞLETME DESTEĞİ (SBS) FAALİYETİ

SBS, yaşama potansiyeli olan mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde (MKOBİ) işletme değişimi yoluyla ve yerel iş danışma hizmetlerinin sürdürülebilir yapılar geliştirmesine katkı sağlayarak ekonomik dönüşümü destekler.

Daha önceki İşletme Büyütme Programı (EGP) deneyimi

EGP Türkiye'ye 2009 yılında katılım öncesi mali yardım aracı (IPA) özel sektör destek kredisi yoluyla seferber edilen yaklaşık €970.000 donör finansmanı ile başlamıştır. Tüm projeler, Kayseri, Trabzon, Şanlıurfa, Hatay, Çorum ve Gaziantep olmak üzere IPA Bölgesel Kalkınma Operasyonel Programı kapsamında belirtilen bölgelerde gerçekleştirilmiştir.

EGP faaliyetlerinin ana amacı KOBİ'lere yöneticilik becerileri kazandırılmasını ve böylece iş hayatının tüm yönlerinde yeniden yapılanma ve iyileştirmelere öncülük edilmesini desteklemektir. Bugüne dek tarım işletmeciliği, ayakkabı imalatı ve plastik ürünler gibi çeşitli sektörlerde projeler başlatılmıştır. Elektronik sektöründe de Kore TAC Fonu kapsamında bir proje başlatılmıştır. EGP daha iyi maliyetlendirme sistemleri getirerek ve daha etkili pazar segmentasyonu önererek üretimde verimliliğin iyileştirilmesine ve karlılığın artırılmasına yardımcı olmuştur.

Daha Önceki İş Danışmanlık Hizmetleri (BAS) deneyimi

2011, Türkiye'de BAS operasyonlarının ilk yılıydı. Program, AB'nin IPA kapsamında Türkiye için oluşturduğu Özel Sektör Destek Kredisinden alınan 1.481.250 € ile finanse edilmektedir. Operasyonların başlamasının ardından ilk evrelerde ana hedefler, hedef gruplarla program yararlanıcıları arasında programla ilgili farkındalığı arttırmak, programa olan talebi arttırmayı amaçlayan bazı örnekler sergilemek ve diğer ilgili donörler ve hükümet programlarıyla sinerjiler yaratacak şekilde programı konumlamaktır.

Türkiye'de MKOBİ ve Danışmanlık sektörü

MKOBİ sektörü ve iş ortamı

AB'ye göre, Türk işletmelerinin yaklaşık yüzde 95'i 10'dan az kişi istihdam etmektedir ve MKOBİ'ler Türkiye'de toplam istihdamın yüzde 64'ü oluşturmaktadır. Bu, brüt katma değer katkılarının hayli üstündedir, zira bu işletmelerin katma değer katkısı ulusal toplamın sadece yüzde 36'sıdır. Daha küçük Türk işletmeleri daha az üretkenliğe sahip olma eğilimindedir ve büyük işletmelere göre BİT, Ar-Ge ve inovasyondan daha az yararlanmaktadır ve faaliyetlerinin daha büyük bir bölümü ekonominin informal (kayıtdışı) sektöründe gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, mikro firmalar büyüme açısından en dinamik işletmelerdir. Türk MKOBİ sektörü finansmana erişimde hala sorun yaşamaktadır ve kredi teminat sistemleri yetersizdir, modern pazarlama tekniklerinin kullanımı sınırlıdır, eğitim düzeyi düşüktür, ileri teknoloji yatırımların ayıracak sermaye yoktur ve küresel standartlarla uyum söz konusu değildir. Tüm bunlar sektörü uluslararası rekabet karşısında ve küresel ekonomik kriz karşısında daha riske açık kılmaktadır.

Danışmanlık piyasası

Türk danışmanlık piyasası son on yılda önemli ölçüde gelişmiştir; bunun temel nedeni Avrupa Birliğinden alınan önemli miktardaki yardımlar olmuştur. Ancak, sektör parçalanmış bir durumdadır ve büyük şehirler ile Türkiye'nin batısı ve ülkenin doğusundaki yerler arasında hem nitelik hem de nicelik açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Talep biraz sınırlı kalmaktadır ve özellikle Doğu Anadolu'da birçok girişimci, dışarıdan danışmanlarla çalışmak konusunda isteksizdir. Ancak, danışmanlık hizmetlerinin faydaları hakkında farkındalık arttıkça, yeniden teşkilatlandırma ve işletme yeniden yapılandırma - özellikle aile şirketlerinde- İnsan Kaynakları yönetimi, marka gelişimi ve yönetimi, mali yönetim ve MIS sistemlerinin uygulanması gibi hizmetler için talebin orta vadede artacağı beklenmektedir. Türk Yönetim Danışmanları Derneği (YDD) yurtiçi danışmanlık endüstrisini temsil etmektedir ve şu anda yaklaşık 200 üyesi vardır; üyelerin çoğu İstanbul, Ankara ve Türkiye'nin batısındaki diğer büyük şehirlerde yaşamaktadır. YDD'nin danışmanlık standartları ve prosedürleri konusunda sektöre eğitim programları sunma çabalarına rağmen, genel olarak Türk danışmanlık piyasası profesyonellikten uzaktır.

MKOBİ desteği için altyapı

Türkiye'de MKOBİ'lerle ilgili devlet politikasının yürütülmesinden sorumlu ana kurum, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığıdır (KOSGEB). Kamu tarafından finanse edilen bir kurum olan KOSGEB, çoğu bölgede temsil edilen Sanayi Bakanlığına bağlıdır. AB ayrıca AB Bilgi Merkezleri ağıyla da MKOBİ'lere danışmanlık ve yardım sunmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) özel sektörü temsil etmektedir ve AB finansmanlı bir Avrupa-Türkiye İş Geliştirme Merkezleri Ağı projesinden (ABİGEM) yararlanmıştır; proje MKOBİ'lerin desteklenmesi için Türkiye'nin çeşitli yerlerinde 15 iş merkezi kurmuştur. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK), Türkiye Teknoloji ve Gelişim Vakfı (TTGV) ve Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı (TOSYÖV), MKOBİ'lere destek veren diğer özel sektör inisiyatifleridir.

Türkiye'de SBS'nin devamı

EGP'nin devam ettirilmesi

Donör finansmanına tabi olan İşletme Büyüme programı (EGP), EBRD'nin operasyonel öncelikleri doğrultusunda Türkiye'deki KOBİ'lere yöneticilik becerilerinin aktarılması konusunda daha fazla destek sağlamayı planlanmaktadır. Planlanan projelerin belirlenmesinde yeterli coğrafi kapsama alanı sağlanmaya çalışılacak ve sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesine odaklanılacaktır. EGP temel olarak daha az gelişmiş bölgelerde bulunan ve hem ihracat potansiyeline hem de iç pazarda başlıca bir tedarikçi olma potansiyeline sahip işletmelerle çalışacaktır. EGP yardımı ürün geliştirme, iş planlama, satış ve pazarlamaya odaklanacaktır. EGP aynı zamanda organizasyon ve yönetim becerilerini iyileştirmelerinde ve uluslararası en iyi uygulamalara erişimin

arttırılmasında işletmelere yardımcı olacaktır. Sektörel odak ise tarım işletmeciliği, imalat (tekstil, makine ve mobilya), enerji ve BİT olacaktır.

BAS'ın Devamı

İş Danışmanlık Hizmetleri (BAS) programı, hem danışmanlık hem de MKOBİ pazarının henüz gelişmemiş olduğu Doğu Anadolu'daki kırsal alanlarda büyük ek katkı sağlayacaktır. BAS Türkiye programı yılda en az 25 proje gerçekleştirmeyi ve bu projelerde yerli danışmanlarla çalışmayı ve IPA Bölgesel Kalkınma Operasyonel Planında belirtilen bölgelere ve öncelikle de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne odaklanmayı planlamaktadır. Ek olarak, BAS program hakkında farkındalığı arttırmak ve yerli danışmanlık pazarını geliştirmek için pazar geliştirme faaliyetleri (MDA) gerçekleştirecektir; bu faaliyetler sunulan danışmanlık hizmetlerinin arz ve kalitesini doğrudan arttırmaktadır. Müdahaleye öncelik vermek ve ulusal donörlerle ve devlet kuruluşlarıyla yapılan çabaların tekrarlanmasını önlemek amacıyla Türkiye için bir Hibe Kılavuz Matrisi teklif edilmektedir. Finansmanın emre amadelğine tabi olmak üzere, büyükşehirler dışındaki projelere ve çevre yönetimini iyileştirmeyi ve enerji verimliliğini desteklemeyi amaçlayanlar da dâhil olmak üzere daha karmaşık olan danışmanlık hizmetlerine daha yüksek hibe miktarları verilecektir.

İşletme düzeyinde BAS yardımı, programın Türkiye'deki geçiş etkisini en üst düzeye çıkarmak için aşağıdaki pazar geliştirme faaliyetleriyle desteklenecektir:

- *Görünürlük ve yayma:* Özellikle Orta ve Doğu Anadolu bölgelerinde iş danışmanlık hizmetlerinin kullanımını yaygınlaştırmak ve daha sofistike danışmanlık hizmetlerine talebi arttırmak için adımlar atılacaktır.
- *MKOBİ ve danışmanlık eğitimi:* Arzın genişletilmesine ve yerel danışmanlık hizmetlerini kalitesinin iyileştirilmesine yardımcı olmak için yerel danışmanlara yönelik kapasite artırma eğitimleri düzenlenecektir.
- *Mevcut yerel kurumların desteklenmesi ve gelişimi:* BAS, hem iş danışmanlığı pazarına hem de MKOBİ'lerin gelişimine katkıda bulunan yerel kurumları desteklemeye devam edecektir. BAS örneğin YDD gibi yerel yönetim danışmanlığı derneklerinin güçlendirilmesini ve sürdürülebilirliğini desteklemeye devam edecektir.

EK 5: TOPLAM KREDİ TAAHHÜTLERİ

EBRD YOLUYLA DONÖRE GÖRE TOPLAM KREDİ TAAHHÜTLERİ, 2009-2011

Donör	Toplam Taahhütler (€)
Avusturya	450,000
Temiz Teknoloji Fonu	1.620.000
Çek Cumhuriyeti	150,000
EBRD Paydaş Özel Fonu	3.164.736
AB	3.812.425
Avrupa Komisyonu	1.640.108
İtalya*	160,760
Kore	75,000
Slovakya	280,000
İspanya	925,016
Taipei Çin	40,000
ABD	2.184.122
Toplam	14.502.167

* İtalya'nın katkısı Aralık 2008'de alınmıştır

EBRD YOLUYLA SEKTÖRE GÖRE TC TAAHHÜTLERİ, 2009-2011

Sektör/Takım		Toplam Taahhüt (€)
KOBİ Geliştirme*	SBS (daha önceden TAM/BAS)	2.393.828
E2C2	E2C2	3.675.043
Çevre	Çevre	312,699
Finans Kuruluşu	FI	5.692.597
LTT	LTT	3,000
Altyapı	MEI	1.890.000
	Güç ve Enerji	400,000
Diğer	Diğer	135,000
Toplam		14.502.167

Not: Taahhüt değerleri her yıl için yılsonu verilerine dayalıdır.

* BU sektör kategorisi KOBİ'lere doğrudan yardımı ve EBRD ile yetkililer ve ticaret/iş dernekleri (örn. yatırım konseyleri) arasında politika diyalogu yoluyla dolaylı yardımı kapsar.

EK 6 – SEÇİLMİŞ EKONOMİK GÖSTERGELER

Türkiye	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
						Tahmini*	Tahmini
Çıktı ve Harcama	<i>(hercek terimlerle yüzde değişim)</i>						
GSMH	6.9	4.7	0.7	-4.8	9.2	8.5	2.5
Özel Tüketim	4.6	4.7	-0.4	-2.0	5.9	7.2
Kamu Tüketimi	8.4	6.5	1.7	7.8	2.0	4.5
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	13.3	5.8	-4.8	-28.6	48.4	17.0
Mal ve hizmet ihracatı	6.6	7.3	2.7	-5.0	3.4	6.5
Mal ve hizmet ithalatı	6.9	10.7	-4.1	-14.3	20.7	10.6
Brüt endüstriyel çıktı	6.2	7.4	-16.8	9.1	14.9	15.2
İşgücü piyasası	<i>(Yüzde değişim)</i>						
İşgücü (yıl sonu)	2.7	-0.8	5.4	4.3	3.1	2.6
İstihdam (yıl sonu)	3.5	-0.8	1.7	4.8	5.7	4.5
Sanayide brüt ücret ve maaşlar, LCU	13.2	14.8	10.6	-1.9	15.8	14.9
	<i>(işgücünün yüzdesi)</i>						
İşsizlik (yıl sonu)	10.9	10.9	14.0	13.5	11.4	9.8
Fiyatlar	<i>(yüzde değişim)</i>						
Tüketici fiyatları (yıllık ortalama)	9.6	8.8	10.4	6.3	8.6	6.5	11.1
Tüketici fiyatları (yıl sonu)	9.7	8.4	10.1	6.5	6.4	10.4	7.7
Mali Göstergeler^{1/}	<i>(GSMH'nin yüzdesi)</i>						
Genel hükümet bakiyesi	-0.8	-1.7	-1.9	-5.6	-3.7	-1.4
Genel hükümet gelirleri	33.2	32.2	32.2	34.2	35.2	35.5
Genel hükümet giderleri	33.4	33.8	34.7	40.1	38.8	37.1
Genel hükümet borcu /2	46.5	39.9	40.0	46.1	42.2	40.1
Parasal sektör	<i>(Yüzde değişim)</i>						
Geniş para (M2, yıl sonu)	24.7	15.7	26.7	13.0	19.1	14.8
Özel sektöre kredi (yıl sonu)	36.7	27.8	22.4	13.4	40.4	32.8
	<i>(In per cent of total loans)</i>						
Batık kredi oranı	3.7	3.4	3.6	5.2	3.5	2.7
Faiz ve döviz kuru	<i>(yıllık yüzde değişim, yıllık ortalama)</i>						
Politik oranı /3	27.0	25.0	25.0	15.0	6.5	5.8
İnterbank Para piyasası oranı	15.6	17.2	16.0	9.2	5.8	3.0
Mevduat faizi	21.6	22.6	22.9	17.2	15.0	14.2
Kredi faizi /4	28.0	27.0	26.5	21.0	19.0	17.0
	<i>(USD başına Lira)</i>						
Kur oranı (yıl sonu)	1.4	1.2	1.5	1.5	1.5	1.8
Kur oranı (yıllık ortalama)	1.4	1.3	1.3	1.5	1.5	1.7
Dış sektör	<i>(GSMH'nin yüzdesi)</i>						
Cari hesap	-6.1	-5.9	-5.7	-2.2	-6.4	-10.0
Dış ticaret dengesi	-5.2	-5.2	-4.8	-1.2	-5.6	-9.2
İhracat	17.6	17.8	19.2	17.8	16.5	18.5
İthalat	-25.4	-25.0	-26.5	-21.8	-24.2	-30.1
Doğrudan yabancı yatırım	3.6	3.1	2.3	1.1	1.0	1.7
Altın hariç brüt rezervler (yıl sonu)	11.4	11.3	9.7	11.2	10.8	9.9
Dış borç stoğu	39.3	38.4	38.0	43.7	39.1	38.4
Kamu dış borcu	13.5	11.3	10.7	13.6	13.1	13.8
Özel dış borç	25.7	27.1	27.3	30.1	26.0	24.7
	<i>(ithal edilen mal ve hizmetler)</i>						
Altın hariç brüt rezervler (yıl sonu)	5.0	4.9	4.0	5.5	4.8	5.1
Nazım kıytlar	<i>(Belirtilen şekilde adlandırılma)</i>						
Nüfus (yıl sonu, milyon)	68.1	68.9	69.7	70.5	71.3	72.4
GSMH (milyar lira)	758.4	843.2	950.5	952.6	1,098.8	1,294.9
Kişi Başına GSMH (USD)	7,775.0	9,421.6	10,474.8	8,710.5	10,309.5	10,709.7
Sanayinin GSMH payı (%)	23.1	22.9	22.3	20.6	21.3	22.3
Tarımın GSMH payı (%)	8.0	7.4	7.4	8.1	8.3	7.9
FDI (Milyon USD), net	19261	19941	16955	6858	7574	13440
Dış borç -rezerv (milyon USD)	147.1	176.4	207.1	199.6	211.0	229.9
Dış borç/mal ve hizmet ihracı	((174.4	172.9	157.6	187.1	186.3	168.0
Geniş para (M2, yıl sonu %GSMH)	DD	39.3	40.8	45.9	51.8	53.4	52.1

1/ Türk Hazinesi

2/ AB tarafından belirlenmiş borç stoğu (%GSMH), Hazine Müsteşarlığı, 31 October 2011.

3/ 2006-2009 için iskonto oranı verilmiştir. Mayıs 2010'da politika değişikliği ile 1 haftalık repoya dönülmüştür. 20011 için verilen rakam 2011 yıl sonu repo değeridir..

4/ AB verileri..

EK 7 – TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

UNDP 2010 İnsani Gelişme Endeksine (HDI) göre Türkiye yüksek insani gelişmeye sahip ülkeler arasında olup 169 ülke arasında 83'üncü sıradadır. İnsani Gelişme Endeksi üç boyuttan oluşmaktadır: Sağlık, eğitim ve makul yaşam standardı. Ülke Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinde biraz daha iyi bir sıralama alarak küresel olarak 77nci sırada yer almaktadır.

Kadınlar istihdamda erkeklerin bariz şekilde gerisindedir. Örneğin Eurostat verilerine göre 2009 yılında 15-64 yaş grubunda çalışan kadınların oranı %24'ken aynı yaş kategorisinde erkekler için bu oran %65'tir. Bu oran şu an için ortalama %58 olan OECD kadınlar için istihdam oranlarının bir hayli gerisindedir. 2003-2010 arasında veri kaynağına ve hesaplama metoduna bağlı olarak %20 ile %30 arasında değişen cinsiyetler arası maaş farkı büyüktür.

Gösterge	Kadın	Erkek	Yıl
İstihdam oranları	%24,2	%64,5	2009
Girişimcilik faaliyeti yapanların oranları	%3,7	%13,4	2010

Kaynak: Eurostat 2009; Küresel Girişimcilik İzleme (GEM) Projesi 2010

İş gücüne kadınların katılım şekli ve miktarı diğer etmenlerin yanı sıra çocuk bakım hizmetleri, ebeveyn izin politikaları ve esnek çalışma düzenlemeleri gibi kurumsal destek mekanizmalarına da bağlıdır. 2010 Kadınların Ekonomik Fırsat Endeksine göre, örneğin, işçi politikalarında ve pratikte, annelik ve babalık izin koşulları, eşit işe eşit ücret konusunda mevzuat ve çocuk bakım hizmetlerinin varlığı, bütçeye uygunluğu ve kalitesi gibi bir dizi ölçüt karşılaştırıldığında Türkiye Asya'daki 33 ülke arasında 16'ncı sırada gelmektedir. Türkiye'deki kadınlar için hamile kaldıklarında işi bırakmak ve işgücü piyasasına ancak çocukları büyüdükten sonra ve sıklıkla sadece ekonomik gereklilik nedeniyle motive olarak dönmek tipik bir durumdur. Kadınlar istihdamda, terfilerde ve iş karşılığı alınan ödemelerde çoğu zaman ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Çalışmalarının sosyal olarak kabul görmemesi, işgücü piyasasında kadınların karşılaştığı zorlukları daha da artırmaktadır.

Eğitim düzeyi, Türkiye'de kadınların hem işgücü piyasasına katılımını hem de kazançlarını etkileyen bir diğer anahtar faktördür. Eğitimde cinsiyetler arası boşluğun kapanması için belirgin bir ilerleme sağlanmış olsa da, doğu ile batı ve kırsal kesimle kentsel kesim arasında büyük farklılıklar rapor edilmektedir ve tüm eğitim seviyelerinde erkekler hala sayıca kadınların çok üzerindedir. Kırsal okullarda seyahat mesafesi, erken evliliği eğitime tercih eden cinsiyet ayrımcılığı ve çocukların aile gelirine katkı sağlaması gerekliliği gibi bir dizi sosyal ve ekonomik etmen kızların eğitimine engel olmaktadır. Yüksek öğretimde de cinsiyet ayrımı belirgindir. Örneğin 2004-2005'te mühendislik, imalat ve inşaat bölümlerine kayıt yaptıranların %18'i kadın %82'si erkekken, beşeri bilimler ve sanat ve sağlık ve refah gibi 'kadın' bölümlerini kadınlar domine etmiştir.

2007’de, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunun bildirdiğine göre kadınların sadece %20’si, erkeklerinse %39’u araştırmadan önceki son üç ay içinde bilgisayar kullanmıştır.

IFC 2008 İşletme Araştırmasına göre Türkiye’de incelenen 1152 firmanın %40’ının sahipleri arasında kadınlar vardır; tam zamanlı işçilerin %25’i kadınlardan oluşmaktadır; tam zamanlı üretime yönelik olmayan işlerde çalışanların %7’si kadındır ve firmaların %12’sinin üst yönetiminde kadınlar yer almaktadır.

Türk kadın girişimciler bazıları evrensel olan çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bunlar arasında kurumsal ve mevzuata dayalı sorunlar, finansal erişimin yetersiz olması, iş eğitimi ve iş deneyiminin görece az olması, kadınların işlerinin yavaş büyüyen sektörlerle hapsolmesi ve evi idare etme yükünün getirdiği sorumluluklar bulunmaktadır. Global Entrepreneurship Monitor (Küresel Girişimcilik İzleme) Projesine göre 2010 yılında Türkiye’de erkek girişimcilerin faaliyetleri (%13) kadın girişimcilerin faaliyetlerinin (%4) 3 katından fazlaydı. Erkeklerin %68’den fazlası, kadınlarınsa sadece %40’ı girişimcilik için gerekli yetenek, deneyim ve bilgiye sahip olduklarına inanıyordu ve erkeklerin %68’i ve kadınların %40’ı geçmiş 2 yıl içerisinde bir iş başlatmış birisini tanıyordu.